

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA BAKIM VEREN
EBEVEYNLERİNİN MUTLULUK VE UMUT DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans

İsmail ÖZBAHADIR

AMASYA
Eylül – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA BAKIM VEREN
EBEVEYNLERİNİN MUTLULUK VE UMUT DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ

Hazırlayan
İsmail ÖZBAHADIR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zehra İNCEDAL SONKAYA

AMASYA – 2025

Canım Kızıma...

TEZ ONAY SAYFASI

İsmail ÖZBAHADIR tarafından hazırlanan “ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA BAKIM VEREN EBEVEYNLERİNİN MUTLULUK VE UMUT DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 21/08/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Zehra İNCEDAL SONKAYA

Üye : Doç. Dr. Emrah KOPARAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nursel ÜSTÜNDAĞ ÖCAL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

....../.../.....

İsmail ÖZBAHADIR

İmza

ÖZET

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA BAKIM VEREN EBEVEYNLERİNİN MUTLULUK VE UMUT DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

İsmail ÖZBAHADIR

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zehra İNCEDAL SONKAYA

Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerinin mutluluk ve umut düzeylerini çeşitli demografik ve sosyal değişkenler çerçevesinde incelemektir. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeliyle desenlenen çalışmada, Amasya il merkezinde yaşayan ve 18 yaş altı özel gereksinimli bireylere bakım sağlayan 227 ebeveynin verileri analiz edilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu, Öznel Mutluluk Ölçeği ve Sürekli Umut Ölçeği aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Ki-kare testi uygulanmıştır. Katılımcıların %57,3'ü kadın, %42,7'si erkektir. Ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeylerinin; eğitim durumu, gelir seviyesi, çocuğun gereksinim türü ve sayısı, ebeveynin özel gereksinimli olup olmaması, sosyal destek alma durumu ve çocuk bakımındaki rol dağılımı gibi çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan ebeveynlerde sürekli umut düzeyi puanı $51,34 \pm 7,20$, okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu olan ebeveynlerde ise $40,42 \pm 11,75$ olduğu görülmüştür. Özellikle, algılanan gelir düzeyi yüksek bireylerin algılanan gelir düzeyi düşüklere göre daha yüksek umut ve mutluluk düzeylerine sahip olduğu, çocuğun gereksinim türüne göre ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarında farklılıklar bulunduğu ve sosyal destek alan bireylerin beklenenin aksine daha düşük umut ve mutluluk düzeyleri sergilediği saptanmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi oluşlarının çok boyutlu faktörlerden etkilendiğini ve bu bireylerin sistemli biçimde desteklenmesinin önem arz ettiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, ebeveynlere yönelik psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, sosyal destek mekanizmalarının etkinliğinin artırılması ve toplumsal cinsiyet temelli rol dağılımlarının dengelenmesi yönünde politika geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: özel gereksinimli çocuklar, ebeveyn, umut, mutluluk

ABSTRACT**THE EXAMINATION OF HAPPINESS AND HOPE LEVELS OF PARENTS
CARING FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS****İsmail ÖZBAHADIR**

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Women and Family Studies, M.A., June/2025

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Zehra İNCEDAL SONKAYA

The aim of this study is to examine the levels of happiness and hope among parents who care for children with special needs, within the framework of various demographic and social variables. Designed using the survey model, one of the quantitative research methods, the study analyzed data from 227 parents living in the central district of Amasya who provide care for individuals with special needs under the age of 18. The data were collected through face-to-face interviews using the Demographic Information Form developed by the researcher, the Subjective Happiness Scale, and the Dispositional Hope Scale. In addition to descriptive statistics, independent samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), and Chi-square test were used in data analysis. Of the participants, 57,3% were female and 42,7% were male. The results revealed that parents' levels of hope and happiness significantly differed based on variables such as educational status, income level, type and number of the child's needs, whether the parent has special needs, access to social support, and the distribution of caregiving roles. It was observed that parents with a university-level education or higher had a mean dispositional hope score of $51,34 \pm 7,20$, while those who were illiterate or primary school graduates had a mean score of $40,42 \pm 11,75$. Notably, individuals with a high socioeconomic status exhibited higher levels of hope and happiness, while psychological well-being differed according to the type of the child's special needs. Contrary to expectations, individuals receiving social support displayed lower levels of hope and happiness. The findings indicate that the psychological well-being of parents of children with special needs is influenced by multidimensional factors, highlighting the importance of systematic support for these individuals. Accordingly, it is recommended that policies be developed to expand psychological counseling services for parents, enhance the effectiveness of social support mechanisms, and balance caregiving role distributions based on gender.

Keywords: children with special needs, parents, hope, happiness

ÖNSÖZ

Bir özel eğitim öğretmeni olarak, mesleki ilgim ve sorumluluğum doğrultusunda, özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını daha yakından anlamaya ve onlara katkı sunmaya yönelik bir çalışma yapmanın bana çok şey katacağını düşünerek bu tez konusunu seçtim. Bu süreç, mesleki gelişime olduğu kadar kişisel farkındalığıma da önemli katkılar sağladı.

Tez çalışmam boyunca bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren, her aşamada sabırla destek veren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zehra İncedal Sonkaya'ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, akademik rehberliği ve yapıcı geri bildirimleriyle çalışmamın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca, ders programlarında sağladıkları kolaylık ve anlayış ile bu sürecin daha sağlıklı ilerlemesine katkı sunan Doç. Dr. Nazan Kahraman ve Doç. Dr. Emrah Koparan'a teşekkür ederim. Kendisinden imla konusunda yardım istediğimde her zaman yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Erhan Çapoğlu'na teşekkür ederim. Saha çalışmam sırasında desteklerini esirgemeyen Amasya Engelsiz Yaşam Derneği'ne, veri toplama sürecinde gösterdikleri iş birliği ve anlayış için şükranlarımı sunuyorum.

Bu zorlu ama bir o kadar da anlamlı süreci benimle yaşayan, yüksek lisans yolculuğuna aynı anda benimle başlayan sevgili eşim hem akademik hem de duygusal anlamda en büyük destekçilerimden biri olmuştur. Aynı anda kendi tez sürecini yürütmesine rağmen, her zaman anlayışla yaklaşarak yanımda olmuş, birlikte karşılaştığımız güçlükleri dayanışmayla aşmamızı sağlamıştır. Onun varlığı bu süreci daha güçlü ve anlamlı kılmıştır. Küçük yaşına rağmen bu sürecin tam anlamıyla bir parçası olan canım kızım, derslere birlikte katıldığımız günlerde neşesiyle, sabrıyla ve sevgisiyle bana hem moral hem de ilham kaynağı olmuştur. Onun varlığı, bu akademik yolculuğu sadece bir öğrenme süreci değil, aynı zamanda unutulmaz bir hayat deneyimine dönüştürmüştür. Ayrıca eşimle birlikte evdeki sorumluluklarımızı azaltarak bu süreci bizim için kolaylaştırmaya çalışan anneme de teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm bu süreçte desteklerini esirgemeyen, katkı sunan ve yanımda olan herkese gönülden teşekkür ederim.

İsmail ÖZBAHADIR

14/07/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları	3

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Özel Gereksinim.....	5
2.2. Özel Gereksinim Kavramının Kapsamı.....	5
2.2.1. Ortopedik Yetersizlik.....	6
2.2.2. İşitme Yetersizliği.....	7
2.2.3. Görme Yetersizliği.....	7
2.2.4. Zihinsel Yetersizlik.....	8
2.2.5. Özel Öğrenme Güçlüğü	9
2.2.6. Üstün Yetenekliler	10
2.2.7. Dil ve Konuşma Güçlüğü.....	10
2.2.8. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu.....	11
2.2.9. Yaygın Gelişimsel Bozukluk	11
2.2.10. Davranışsal ve Duygusal Sorunlar	13
2.2.11. Uzun Süren Hastalıklar ve Birden Fazla Engellilik (Çoklu	

Yetersizlik)	13
2.3. Dünyada Özel Gereksinimli Bireyler	14
2.4. Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireyler	15
2.5. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar ve Duygu Durumları	16
2.6. Özel Gereksinime Neden Olan Etmenler	18
2.7. Mutluluk.....	19
2.8. Umut.....	20

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	22
3.1. Araştırma Modeli	22
3.2. Evren ve Örneklem	22
3.3. Veri Toplama Araçları.....	22
3.3.1. Sosyodemografik Veri Formu.....	23
3.3.2. Öznel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ)	23
3.3.3. Sürekli Umut Ölçeği (SUÖ).....	23
3.4. Verilerin Toplanması.....	24
3.5. Etik İlkeleri	25
3.6. Verilerin Analizi.....	25

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR	26
4.1. Ölçekler Arasındaki İlişki	29
4.2. Araştırmanın Alt Amaçlarından Elde Edilen Veriler.....	30
4.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyetlerine ve Yaşlarına Göre Elde Edilen Veriler...30	
4.2.2. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Elde Edilen Veriler	31
4.2.3. Gelir Düzeyine Göre Elde Edilen Veriler	33
4.2.4. Katılımcıların Aldıkları Destek Türleri ve Çocuklarını Cezalandırma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının İncelenmesi.....	34
4.2.5. Bakım Verilen Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Elde Edilen Veriler	38
4.2.6. Özel Gereksinim Türüne Göre Elde Edilen Veriler.....	39
4.2.7. Ebeveynlerin Bakım Yükü.....	40
4.2.8. Bakım Veren Ebeveynlerin Özel Gereksinime Sahip Olma Durumları ile İlgili Elde Edilen Veriler.....	41

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA	42
-------------------	----

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER	48
6.1. Sonuç	48
6.2. Öneriler	49
KAYNAKÇA.....	50
EKLER.....	61
Ek 1. Kullanılan Ölçekler ve Formlar	62
Ek 2. Etik İzinler.....	67
ÖZ GEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Nüfustaki Yaşa ve Cinsiyete Göre Özel Gereksinimi Olan Bireylerin Oranını Gösteren Tablo.....	15
Tablo 2. Ölçeklere Ait Güvenilirlik Katsayıları	24
Tablo 3. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	26
Tablo 4. Özel Gereksinimli Çocukların Özellikleri	28
Tablo 5. Öznel Mutluluk Ölçeği ile Sürekli Umut Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki.....	30
Tablo 6. Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	30
Tablo 7. Yaş Gruplarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	31
Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	31
Tablo 9. Eşlerin Eğitim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	32
Tablo 10. Gelir Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	33
Tablo 11. Destek Grubuna Üyeliğe Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	34
Tablo 12. Ebeveynlerin Çocuklarını Cezalandırma Durumlarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	35
Tablo 13. Çekirdek Aile Desteğine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	36
Tablo 14. Devletten Maddi Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	36
Tablo 15. Tıbbi/Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması ..	37
Tablo 16. Özel Gereksinimli Çocukların Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Bağımsız Örneklem t-Testi	38
Tablo 17. Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	39
Tablo 18. Cinsiyet ile Özel Gereksinimli Çocukların Bakım Yükü Arasındaki İlişki	40
Tablo 19. Ebeveynlerin Özel Gereksinim Durumları ile Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	41

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İyi Olmanın Boyutları (Eryılmaz, 2017).	19
Şekil 2. Katılımcıların cinsiyetini gösteren grafik	27
Şekil 3. Katılımcıların eğitim durumunu gösteren grafik	27

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler	Açıklama
>	Büyüktür işareti
<	Küçüktür işareti
%	Yüzde işareti
Kısaltmalar	Açıklama
AAIDD	Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği
AB	Avrupa Birliği
DDB	Duygusal-Davranışsal Bozukluklar
DEHB	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OSB	Otizm Spektrum Bozukluk
ÖMÖ	Öznel Mutluluk Ölçeği
SUÖ	Sürekli Umut Ölçeği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	World Health Organization
YGB	Yaygın Gelişimsel Bozukluk

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde her birey birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar kilo, boy, ten rengi, dil, din, ırk gibi birçok nedenden dolayı oluşabilir. Bireylerin normal gelişim gösterdiği kabul edilen bireylerden, gelişimsel farklılıkların olumlu veya olumsuz yönde çoğunluktan daha farklı olması sonucu, özel gereksinimli birey kavramını; ortaya çıkarmıştır (Ataman vd., 2012, s. 6). Özel gereksinimli birey kavramı, engelli birey, yetersizliği olan birey, farklı birey gibi birçok kavramla evrensel bir kavram birliği oluşturulamadan anlatılmaya çalışılmaktadır. Özel gereksinimli birey kavramının uluslararası farklı değişkenleri olduğundan dolayı evrensel bir araştırma yapmak ve bunu verilere dökmek zorlaşmaktadır (EYHGM, 2023).

Özel gereksinimli birey sayısı ile ilgili veriler incelendiğinde ise, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün (EYHGM) yapmış olduğu çalışmaya göre Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Türkiye'nin katıldığı geniş çaplı araştırma en son 2011 yılında yapılmıştır (EYHGM, 2023). Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yaptığı çalışmada yaş arttıkça özel gereksinimli birey sayısının arttığını ortaya koymuştur. 0-10 yaş arasındaki bireylerde özel gereksinimli birey oranı %5'i bulmazken, 75 yaş üstüne gelindiğinde bu oran %45 leri bulmaktadır (TÜİK, 2011).

Özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren bireylerden farklı olduğu belirtilmektedir. Bu farklılıklarından ötürü kendilerini bulunduğu topluluğa ait hissedemez (Ataman vd., 2012), kendilerini bulundukları topluma ait hissedemeyen özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri de farklı farklı duygusal tepkiler içeren aşamalardan geçmektedir (Gündüz vd., 2011: s.107). Bu aşamalar şok ile başlayıp farklı farklı duygu durumlarından geçerek en son kabul-uyum aşamasıyla tamamlanan, tamamlanana kadar bireyi de yıpratıcı bir süreç içermektedir (Ardıç vd., 2022).

Alan yazın incelendiğinde ise özel gereksinimli bireylerin aileleri ile ilgili yapılmış çalışmalarda; özel gereksinimli bireyin doğumu öncesi, doğumu sonrası veya sonradan bir gereksinime sahip olması, ailelerin yaşamlarında, düşünce şekillerinde, duygu durumlarında ve davranışlarında olumsuz yönde etkiye sebep olduğu (Ercan vd., 2019), özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı durumları, geleceğe dair duyguları, motivasyonlarının kaybolması ve geleceğe yönelik beklentilerinin umutsuzluk üzerinde anlamlı bir şekilde etkili olduğu, ayrıca özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarına nasıl yaklaşacakları

ile ilgili yönlendirmeye ihtiyaç duydukları belirtilmiş (Gilik ve Avşaroğlu, 2017; Kumcağız vd., 2018).

Ancak yapılan alan yazın incelemesinde özel gereksinimli bireylere bakan ebeveynlerin olumlu duygu durumlarıyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerinin mutluluk (öznel iyi oluş) ve umut düzeylerinin incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada özel gereksinim çocuklara bakım veren ebeveynlerinin umut ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

1. Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin cinsiyetleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
2. Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
3. Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin algıladıkları gelir düzeyleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
4. Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin desteklenme amaçlı dernek vakıf üyeliği durumları ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
5. Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin devletten maddi destek, tıbbi sosyal destek alma ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
6. Özel gereksinimli çocuklarına bakım veren ebeveynlerin çocuklarını cezalandırıp cezalandırmama durumlarına göre umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
7. Özel gereksinimli çocukların sayısı ile bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
8. Özel gereksinimli çocukların gereksinim türü ile bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.
9. Özel gereksinimli çocuğu olup bakım veren ebeveynlerden en az birinde de özel gereksinim bulunanların, özel gereksinimi bulunmayan ebeveynlere göre umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada özel gereksinimi olan çocuklara bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Özel gereksinimli çocukların aileleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde umut ve mutluluk kavramının birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Daha önce özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin yaşadıkları duygu durumları (şok, inkar, acı, depresyon, kızgınlık, suçluluk, utanç, kabul ve uyum) ile ilgili çalışmalar, umutsuzluk, kaygı durumları gibi olumsuz anlamda çağrışım yapan araştırmalar yapıldığı ve ayrıca özel gereksinimli bireyin ailelerinin yaşam doyumları ile ilgili çalışmalar yapıldığı da belirlenmiştir (Gilik ve Avşaroğlu, 2017; Demiray, 2019; Kaya ve Babahanoğlu, 2023; Gündüz vd., 2011, s. 107). Ayrıca özel gereksinimli bireylerin aileleri ile ilgili alan yazında yeterli çalışma bulunamamıştır. Ancak umut ve mutluluk kavramları üzerinde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Umut düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin stresle baş edebilme düzeylerinin de yüksek olduğu belirtilmiştir (Seligman, 2011). Yine umut kavramının kişilerde problem çözme becerisini de geliştirdiği aktarılmaktadır (Snyder, 2002). Mutluluk düzeyinin yüksek oluşunun ise bireylerin sağlıkları üzerine olumlu etki sağladığı, aile içindeki destekleyici ilişkilerin de mutluluk düzeyinin artmasına sebep olduğu belirtilmiştir (Canatan ve İpek, 2021).

Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde, özel eğitimciler ve diğer eğitimciler her zaman olumluyu geliştirmek ve istenen davranışı öğretmek için olumlu cümlelerle öğrencileri motive etmektedir (Alatlı, 2018). Çalışmamızda olumlu duygu durumlarından olan ve birbiriyle pozitif yönde ilişkili olduğu belirtilen (Tarhan ve Bacanlı, 2015), mutluluk ve umut kavramları ele alınarak, mutluluk ve umut düzeylerinin incelenmesi düşünülmüştür. Bu nedenle “Özel Gereksinimli Çocuklara Bakım Veren Ebeveynlerin Mutluluk ve Umut Düzeylerinin İncelenmesi” konusunda çalışma yapılması gerekliliği görülmüştür. Yapılan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Bu araştırma, Amasya İl merkezinde bulunan 0-18 yaş aralığındaki özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynler ile yapıldığı için elde edilen sonuçlar evrene genellenemez. Özel gereksinimli çocukların bakımından sorumlu ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri üzerinden yapılan bir çalışmadır. Ayrıca elde edilen bulgular *Kişisel Bilgi Formu*, *Öznel Mutluluk Ölçeği* ve *Sürekli Umut Ölçeğinde* bulunan sorular ışığında elde edilen verilerle sınırlıdır. Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formuna, sürekli umut ölçeğine ve öznel mutluluk

ölçeğine gönüllü katılım sağlayan bireylerin samimi ve doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Özel Gereksinim

Dünyanın hemen her yerinde insanların yaşadıkları toplum içinde farklılıklarından dolayı çoğunluğa uyamamaları bireyler için zor bir durumdur. Birey farklı olduğundan dolayı kendini bir yere, bir topluluğa ait hissedemez. Topluma daha iyi uyum sağlayabilmeleri için öncelikle bu durumu isimlendirmek gerekmektedir. Kendisini çoğunluktaki gibi anlatamayan, çoğunluğun anladığı gibi anlayamayan, çoğunluğun kolayca yapabildiğini yapamayan veya bunları çoğunluktan daha iyi ve daha hızlı yapan bireyler özel gereksinimli bireyler olarak adlandırılmaktadır (Ataman vd., 2012, s. 6).

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre ise “*Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey*” özel gereksinimli birey olarak adlandırılmaktadır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Alan yazına bakıldığında özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin sosyal sorunlarının ve toplumdan dışlanmasının sonucu sosyal desteğin önemli olduğunu, özel gereksinime sahip çocuğu olan ailelerin evliliklerinin olumsuz olarak etkilenebileceğini, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin stres, kaygı gibi duygu durumlarının arttığı ve çocuklarını kabul etmemeye kadar gidebilecek sonuçları ortaya çıkardığını belirtmektedir (Kadan, 2022; Terzi İlhan ve Işık, 2022; Yüksel ve Tanriverdi, 2019). Ayrıca yine özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin aile içi ilişkilerinde, çocuklarını daha iyi tanımak anlamak için çabaladıklarında, aile içi rollerinde birbirlerini desteklediklerinde ve sorumluluklarını paylaştıklarında çocuklarının gereksinimlerini ve kişilik özelliklerini daha iyi anladıkları görülmüştür (Hassamancıoğlu vd., 2020).

2.2. Özel Gereksinim Kavramının Kapsamı

Özel gereksinimli bireyleri ele alırken hangi bireylerin bu grupta yer aldığı konusunda, özel gereksinimli bireyler aşağıda yer alan başlıklar altında ele alınmaktadır.

1. Ortopedik yetersizlik
2. İşitme yetersizliği
3. Görme yetersizliği
4. Zihinsel yetersizlik (hafif, orta, ağır)

5. Özel öğrenme güçlüğü
6. Üstün yetenekliler
7. Dil ve konuşma güçlüğü
8. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite
9. Yaygın gelişimsel bozukluklar
10. Davranışsal ve duygusal sorunlar
11. Uzun süreli hastalıklar
12. Birden fazla engellilik

Olarak sıralanmaktadır (Baykoç., 2011, s. 20).

2.2.1. Ortopedik Yetersizlik

Ortopedik yetersizlik bir diğer tanımla ortopedik engel; bireyin fiziksel yapısında meydana gelmiş olan bozulma veya eksikliklerden dolayı fiziki hareketlerini eksiksiz yerine getirememesi olarak anlatılmaktadır (Cumurcu vd., 2012). Ayrıca ortopedik yetersizliğe sahip olan birey farklı sebeplerden dolayı iskelet, sinir sistemi veya kaslarda oluşan bozulmalar sonucu bedensel işlevleri tek başlarına karşılayamama, başka kişilere ihtiyaç duyma olarak adlandırılmıştır (Çağlar, 1982).

Ortopedik yetersizliğe sahip bireydeki bozukluklar ve engeller;

1. İskelet sisteminde meydana gelen bozukluklar
2. Kas zayıflıkları ve bozuklukları
3. Sinir sistemlerinde meydana gelen bozukluklar
4. Devinimsel yetersizlikler ve bozukluklar olarak sıralanmaktadır (Çağlar, 1982).

Ortopedik yetersizlik ve bu yetersizlik türüne sahip bireylerle ilgili yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde; ortopedik yetersizliğe sahip bireyin iyi oluşu, toplum tarafından kabul görmesiyle, kendini topluma ait hissetmesiyle pozitif olarak geliştiği görülmektedir (Ciminli vd., 2023). Toplum tarafından sosyal dışlanma yaşayan ortopedik yetersizliğe sahip bireylerin iyi oluşları olumsuz yönde, bireyin iyi oluşuna etki etmektedir (Ciminli vd., 2023). Ayrıca çağımız teknolojisine uygun olarak bireyler sosyalleşebilmek için internet, sosyal medya gibi teknolojik araçlarla kullanılan yazılımları da aracı olarak değerlendirmektedir. Bu araçları kullanmayan ortopedik engelli bireyler kendilerini sosyal dışlanmaya maruz hissettikleri, aksine teknolojik araçları haber kaynağına ulaşım, sosyal medya, bilgiye ulaşım gibi konularda kullananların sosyal dışlanmayı daha az hissettikleri ayrıca sportif aktivitelere katılım sağlayan, çalışma hayatında yer alan ortopedik yetersizliği olan bireylerin de sosyal

dışlanmaya maruz kalmadığı görülmüştür (Müezzın vd., 2018). Ortopedik yetersizlik fiziksel hareketliliğin kısıtlandığı durum olduğu bilinmektedir. Buna rağmen ortopedik yetersizliğe sahip bireylerin de yapabileceğı sporlar ve aktiviteler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle sportif aktivite yapan ortopedik engelli bireylerin depresyon düzeylerinde, sporun olumlu yönde bir iyileşme sunduğu belirlenmiştir (Dik vd., 2016).

2.2.2. İşitme Yetersizliği

Ses dalgalarını alma ve anlamlandırma olayına işitme denilmektedir. Kulaktaki işitme sistemi bireylerin çevrelerindeki sesler anlamlandırmayı sağlamaktadır (Howard vd., 2010, s. 360). Ses dalgalarını anlamlandırma sistemindeki bozukluklar, bu sistemdeki kayıplardan dolayı, doğuştan veya sonradan gelişen hastalıklardan (iç kulak, orta kulak, dış kulak vb...) kaynaklı işitmede kısmi veya tamamen kayıp bireyde işitme yetersizliğine sebep olmaktadır (Çavuşoğlu, 2022). İşitme yetersizliğine sahip olan bireylerin topluma adapte olmaları için sosyal ve akademik açıdan desteklenmeleri gerekmektedir (Adibsereshki ve Hatamizadeh, 2023).

Yapılan araştırmalara göre işitme yetersizliğine sahip bireylerin sosyal becerilerde, sosyal bilgiyi anlamlandırmada, sosyal zekada normal gelişim gösteren akranlarına göre daha düşük olduğu, işitme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yetersizliği olmayan çocuğa sahip ailelere göre bakım yükünün arttığı ve bunun da problem çözme becerisini düşürdüğü belirtilmiştir (Adibsereshki ve Hatamizadeh, 2023; Şafak ve Türkmen, 2022). Sosyal açıdan işitme yetersizliği olan bireylerin kabul görmesi her birey gibi önemlidir. Ancak akademik olarak da işitme yetersizliğine sahip bireylerin gereksinimleri karşılanmalıdır. Çinde yapılan bir çalışmada işitme yetersizliği olan bireylerin okuma becerilerini geliştirmek için ekstra olarak görsel yönden de desteklenmeleri gerekliliğı görülmüştür (Zhang vd., 2025).

İşitme yetersizliğine sahip bireylerin sosyal açıdan kabul görmesi ve akademik düzeyde de akranlarıyla beraber aynı seviyede eğitimine devam edebilmesi için bazı önlemler alınması gerektiğı anlaşılmıştır. Ayrıca bu yetersizliğe sahip bireylerin eğitime başlama yaşı, anne ve babasının eğitim düzeyi gibi durumlar da işitme yetersizliğine sahip bireylerin sosyal uyumuna ve akademik başarısına etki ettiğı görülmüştür (Yavuz vd., 2010; Zhang vd., 2025).

2.2.3. Görme Yetersizliği

Görme yetersizliği olan bireyler, hiç görmeyenler ve az görenler olarak iki kısımda ele alınmaktadır (Temiz, 2018). Hiç göremeyen bireyler, tüm tedavi ve önlemlere rağmen görme

işlevini 200'de 20 oranında yapan bireyler olarak, 70 adımda görülebilen nesneyi 20 adımda gören bireyler de az gören birey olarak tanımlanmaktadır (Howard vd., 2010, s. 371).

Alan yazında görme yetersizliği olan bireylerle ilgili çalışmalar incelendiğinde araştırmalardan bazıları görme yetersizliğinin bireylerin yaşamları üzerindeki kaliteyi doğrudan etkilemediğini, görme yetersizliğine sahip bireylerin kendine güvenlerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Temiz, 2018). Ancak görme yetersizliğinden etkilenmiş olan bireylerin normal gelişim gösteren bireylere göre sosyal beceri düzeylerinin daha düşük olduğunu, ayrıca eğitim ortamından ayrılan yani ayrıştırılan görme yetersizliğine sahip bireylerin de normal gelişim gösterenlerle aynı ortamda eğitim gören görme yetersizliği olan bireylere göre sosyal beceri düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermiştir (Özkubat ve Özdemir, 2012).

Ancak her ne sebeple olursa olsun görme yetersizliğine sahip bireylerin yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi için akademik gelişimini en az sorunla devam ettirebilmesi için çevresel düzenlemelerin toplum bilinçlendirilmesinin akademik müfredatın yetersizliği olan kişilere göre geliştirilip değiştirilmesinin teknolojik cihazlarla yardımcı olunmasının gerekliliği anlaşılmıştır (Aydın, 2012; Diassea ve Kawai, 2024).

2.2.4. Zihinsel Yetersizlik

Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği (AAIDD)'ne göre; zihinsel işleyişte ve uyumlu davranış sergileme durumlarında normal gelişim gösteren bireylere göre daha geride olması nedeniyle, sosyal becerilerde, bilişsel becerilerde, pratik becerilerde, kavram ve özbakım becerileri gibi konularda meydana gelmiş yetersizliklere zihinsel yetersizlik denilmektedir (Luckasson vd., 2010). Zihinsel yetersizlik kavramı ayrıca bireyde kalıcı gereksinim ihtiyacı bıraktığı için bireyin hayatı boyunca başka bir bireyin ve kurumların kontrolünde, bakım, gözlem ve rehabilitasyon gerektirmekte olan bir yetersizlik biçimi olarak da adlandırılmaktadır (Akarsu, 2018; Zabun Sever, 2020).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeli'ğine göre zihinsel yetersizliğe sahip olduğu belirlenen bireyler; hafif zihinsel yetersizlik, orta zihinsel yetersizlik, ağır ve çok ağır zihinsel yetersizlik olarak eğitsel açıdan zihinsel yetersizlik türü sınıflandırılmıştır (Eripek, 2012, s. 83). Ayrıca sağlık sınıflandırmasında uygulanan farklı türde zeka ölçekleri (Wechsler, Stanford-Binet vb) ile elde edilen zeka puanlarına göre de şu şekilde sınıflandırma yapılmıştır:

1. Sınırdaki zihinsel yetersizlik 70-80 zeka puanı aralığına göre.
2. Hafif seviyede zihinsel yetersizlik 50-69 zeka puanı aralığına göre.

3. Orta seviyede zihinsel yetersizlik 35-49 zeka puanı aralığına göre.
4. Ağır seviyede zihinsel yetersizlik 20-34 zeka puanı aralığına göre.
5. Çok ağır seviyede zihinsel yetersizlik 20 altı zeka puanına göre (Eripek, 2012, s. 84; Salman, 2017).

Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerle ilişkili çalışmalara bakıldığında yetersizlik sahibi bireyin ailelerinin bakım sırasında dışarıdan bilgi alma ihtiyacı duydukları (Kumcağız vd., 2018), ailelere verilen sosyal desteğin aile yükünü azalttığı, aile bireylerinin stresle başa çıkma becerisini olumlu yönde etkilediği (Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan, 2013), yetersizliğe sahip kişinin sportif aktivitelerle sosyal hayata katılımının bireye sosyal beceri gelişiminde olumlu etki ettiği anlaşılmıştır (Şahin ve Şahin, 2020). Ayrıca zihinsel yetersizliğe sahip bireyin ve ailesinin hem aile içi hem de sosyal alanda sürekli desteklenmesi ve devletlerin bu konuda daha fazla önlem almasının gerekli olduğu görülmüştür (Aksamit ve Del Mar Badia Martin, 2022).

2.2.5. Özel Öğrenme Güçlüğü

Özel öğrenme güçlüğü, özgül öğrenme bozukluğu, sorunu veya yetersizliği kelimeleri ile de adlandırılabilir. Özel öğrenme güçlüğü çeken bireylerin sözel olan ve olmayan becerilerinin geliştirilebilmesi için gerekli olan zamanın, nörolojik sebeplerden ötürü daha uzun sürede gerçekleşmesi sonucu oluşan yetersizlik türü özel öğrenme güçlüğü olarak adlandırılmaktadır (Baumberger ve Harper, 2007, s. 17). Ayrıca özel öğrenme güçlüğü yazılı ve sözlü iletişimi anlamada, kullanmada bireyin konuşma alanında, okuma-yazma alanında, dinlediğini anlamlandırmada, matematiksel beceri ve hesaplamalarda, hecelemelede karşılaşılan güçlükler olarak ta tanımlanmaktadır (Tekin, 2020).

Yapılan araştırmalarda en dikkat çeken durumun özel öğrenme güçlüğü olan bireye tanı koymanın, eğitim öğretim sürecinde bir problem olduğunun farkına varıldıktan hemen sonra belirlenemediği ve tanılama aşamasında en çok ilkokul ve ortaokul kademelerinde çocuklara tanı koyulduğu, okul öncesinde nadiren tanılama yapıldığı anlaşılmıştır (Güngörmüş Özkardeş, 2016; Tekin, 2020). Birbirine çok yakın olduğu için hafif düzeyde zihinsel yetersizlikle özel öğrenme güçlüğü'nün karıştırıldığı belirlenmiştir (Tekin, 2020). Nasıl hastalıklarda geç tanı koyma hastalıkla baş etme durumunu sıkıntıya sokuyorsa yetersizliğe sahip bireylerde yetersizlik türünün tanılanıp ona göre yaşamında ve eğitim ortamında gerekli düzenlemelerin doğru yapılamaması, bireylerde istenen davranışın ve gelişimin olmasını engellemektedir. Özel öğrenme güçlüğü olan bireylerin tanılanmasının zor olması sebebiyle özellikle eğitim ortamında bulunan profesyonellerin öğrenme güçlüğü konusunda bilgilendirilmeye ihtiyaçları

olduğu belirlenmiştir (Bayrakçı ve Susam, 2021). Bu nedenle öğrenme güçlüğü bulunan kişinin sadece bu yetersizliğinden dolayı değil çevresel uyaran yoksunluğu, çevresindeki kişilerin konu hakkında bilgi sahibi olmaması da yetersizlik sahibi bireye yeni yeni problemler oluşturduğu anlaşılmıştır (Çayır ve Koçbeker Eid, 2010).

2.2.6. Üstün Yetenekliler

Normal gelişim gösteren bireylerden daha üstün gelişim gösteren bireylere veya aynı çevresel uyaranlara ve fiziksel şartlara sahip bireylerin, yaştlarından daha üstün gelişim gösterenlere *üstün yetenekli* denilmektedir (Özbay, 2013, s. 7; Davis, 2006, s. 21).

Üstün yetenekli bireyler tanımlardan da anlaşıldığı gibi birçok alanda yaştlarından daha yetenekli olduğu için başarılarının da üstün olması beklenmektedir. Ancak üstün yetenekli bireylerin başarısızlıklarının da %50 civarında olduğu, bunun sebebinin üstün yetenekli bireyin tutumundan, ailesinin çocuğuyla ilgili gerekli bilgiye sahip olmamasından, çevresel uyaran yetersizliğinden ve eğitim veren profesyonellerin yeterli bilgiye sahip olamaması gibi olumsuzluklardan kaynaklanmakta olduğu belirtilmektedir (Kadıoğlu Ateş ve Mazı, 2017; Karakuş, 2011; Yılmaz ve Tortop, 2018). Bu durumlardan dolayı üstün yetenekli bireylerin gelişiminde rol oynayan sosyal çevresinin de konu hakkında bilgilenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca bireyin üstün yetenekli oluşu, onun çevresindekileri algılamasında, yorumlamasında, sosyal ilişkilerinde olumlu yönde yüksek performans göstereceği beklenebilir. Üstün yetenekli bireyin bu konularda yaştlarından daha üstün performans göstermesi için ailesinin ekonomik düzeyi, eğitiminde yer alan öğretmenlerin üstün yetenekli bireylerle nasıl ilgileneceğini bilmesi, ailenin eğitim düzeyi konuları ile doğru orantılı olduğu görülmektedir (Albayrak Dengiz ve Yılmaz, 2015).

2.2.7. Dil ve Konuşma Güçlüğü

Dil ve konuşma güçlüğü; adından da anlaşılacağı gibi dil ve konuşma becerilerinde farklı sebeplerden dolayı yaşına göre gelişim gösteremeyen, ekstra desteğe ihtiyaç duyan bireylerin durumlarını açıklayan bir terimdir (Leonard, 1998, s. 2; McMinn, 2005, s. 10).

Her insanın iletişim ihtiyacı, yaşama, yemek yeme ihtiyaçları gibi önemlidir. Çünkü insanlar birbirleriyle iletişim kurarak anlaşılmaktadır. Tüm canlılar kendi cinsleriyle farklı farklı yollardan iletişim kurmaktadır. Kimisi koklayarak kimisi titreşimlerle iletişim kanallarını kullanırlar. Normal gelişim gösteren insanların da konuşarak iletişim kurmaları beklenir.

Çünkü bireyin çevresini tanıyabilmesi, anlayabilmesi, insanlarla doğru ilişkiler kurabilmeleri ve öğrendikleri bilgileri aktarabilmeleri için iletişim ihtiyacı gerekmektedir (Dökmen, 1996, s. 19).

İletişim bu kadar önemliyken dil ve konuşma güçlüğü çeken bireyin sosyal kabul ve topluma uyumunda, kendisini anlatmasında veya karşısındaki insanı anlamasında problemlerle karşılaşacağı bir gerçektir. Bu problemlerle başa çıkma amaçlı, dil ve konuşma güçlüğü çeken bireylere, ailelerine ve çevresindeki kişilere yaratıcı drama, dil konuşma terapisi, dil konuşma güçlüğü çeken bireylerle iletişim hakkında bilgi veren eğitimler verilmesi gerektiği görülmüştür (Balci ve Çelen, 2023; Koçak vd., 2023). Ayrıca dil ve konuşma güçlüğü çeken bireyin ailesinin ekonomik düzeyi, eğitim düzeyi, ailenin bireye aşırı koruma hissiyle müdahalede bulunup bulunmaması dil ve konuşma güçlüğü problemiyle başa çıkmada etki ettiği belirlenmiştir (Karakuzu, 2020).

2.2.8. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) dikkati toplayamama, dürtüsel olarak normalden çok fazla aktivite ile devam eden, çocuklar ve yetişkinlerde görülebilen özel gereksinim türlerindendir (Barkley, 2015, s. 3). Temelinde uzun süreli dikkat toplayamama ve aşırı hareketlilik nedeniyle odaklanamama sonucu bireyin hayatındaki kalitenin azalması durumunda sorunun temeli DEHB olarak tanımlanmaktadır (Bekar, 2020; Erdinçler, 2018).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde DEHB tanısı alan bireylerin yaşadıkları çevreye uyum sağlamaları, var olan problemlerin ortadan kaldırılması için hem bireyin hem de bireyin çevresinin birtakım görevleri yerine getirmesi gerektiği belirlenmiştir. Yerine getirilmesi gereken bu işlevler; anne-babanın, bireyin çevresinin bilgilendirilmesi amacıyla eğitimler verilmesi çevrede gerekli görülen düzenlemelerin yapılması ve ailenin bağımlılıkla ilgili problemleri varsa terapi ve terapi benzeri tedavi yöntemleri ile tedavi edilmeleri gerektiği aktarılmıştır (Manğal vd., 2022; Tınaz, 2012). Ayrıca DEHB tanısı almış bireyin erken tanılanmasının, duyu bütünleme çalışmalarının, ailede var olan problemlerin çözümlenmesinin, davranış problemlerinin önüne geçmek için farklı diyetler uygulamanın bireyin gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı ve DEHB ile daha kolay başa çıkıldığı belirtilmiştir (Kurt Özdöner ve Konuk Er, 2023).

2.2.9. Yaygın Gelişimsel Bozukluk

Yaygın gelişimsel bozukluk (YGB) kavramı, nörolojik bozukluk ve gelişimsel

bozuklukları kapsayan 5 (beş) temel bozuklukla açıklanan bir terimdir (Quinn, 2006, s. 7). Ayrıca YGB nöropsikiyatrik olduğu düşünülmeyle birlikte, dil ve konuşma alanında, sosyal beceriler alanında, istenen davranışları sergilemedeki yetersizliklerle erken yaşlarda fark edilebilen bireyin hayatının her dönemine etki eden bir bozukluktur (Kuru Balta, 2019).

YGB veya diğer bir adıyla otizm spektrum bozukluklar (OSB) beş temel alt bozuklukla (*otizm, dezintegratif bozukluk, Rett sendromu, Asperger sendromu, atipik otizm*) ele alınmaktadır (Foto Özdemir, 2018).

Otizm, hayatın ilk 36 ayı içerisinde tanımlanabilen ve bireyin ömrü boyunca devam eden bir yetersizlik türü olarak nitelendirilmektedir (Duralioğlu, 2018) Otizmlili bireylerde, sosyal beceriler, iletişim becerileri yetersizliğin boyutunun fazla olduğu alanlar, müzik, resim, matematik gibi bazı alanlarda yetenekli olabilirler. Ancak günlük hayatlarında en basit becerilerde dahi yetersizlikleri olabilmektedir (Duralioğlu, 2018; Karabaş ve Aydın, 2023). Otizmi literatür hastalık gibi ele almaz gelişimsel bir durum olarak tanımlamaktadır (Duralioğlu, 2018).

Dezintegratif bozukluk, otizmle hemen hemen aynı belirtiler veren nörolojik durum olan, otizmden en belirgin farkı normal veya normale yakın performans gösteren motor becerileri, sosyal becerileri, dil becerilerindeki gerileme ile meydana gelen bozukluktur (Quinn, 2006, s. 19).

Rett sendromu, normal gelişim gösterirken 12-18 ay itibarıyla fark edilir düzeyde sosyal, dil, özbakım gibi becerilerde zihinsel bir gerileme gösteren kız çocuklarında görülen nöbet geçirme süreçlerini de içeren bir bozukluktur (Aydın vd., 2020).

Asperger sendromu, söz içermeyen ani ve anlamsız davranışlar, yaşlılarıyla olan iletişimde sınırlılık, sosyal iletişim yürütmede başarısız olmak ve de sık sık tekrarlayan davranışlar sergileyen bireylerdeki gelişimsel bozukluğa verilen terimdir (Sunal ve Erdur, 2022). Ayrıca sosyal beceriler ve duygusal becerilerdeki performansının yaşlılarından daha geride değil de daha farklı olması, bazı davranışları tekrarlıyor olması, beklenmedik konulara veya nesnelere aşırı ilgi göstermesi nedeniyle çocukluk döneminde başlayıp ömür boyu devam eden bozukluk olarak ta anlatılmaktadır (Kardaş vd., 2019).

Atipik otizm, otizm, Asperger, rett sendromu gibi YGB'lardan herhangi biri olduğu söylenemeyen şüpheli durumlarda bireye konulan tanıdır (Arslan ve İnce, 2016). Bu bozuklukta da sosyal becerilerde, davranışsal becerilerde normal yaşlılarından farklılık gözlenmektedir.

YGB alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde; bu yetersizlik türüne sahip bireylerin dikkat toplama düzeylerinin, sosyal becerileri ve duygu durumlarını kontrol etme becerilerinin

normal gelişim gösteren bireylerden daha düşük olduğu, bu nedenle YGB tanılı bireyin ailesinin ekonomik düzeyinin, eğitim durumunun yüksek oluşunun bireyin yetersizlik durumuna olumlu yönde katkı sağladığı ancak YGB tanılı çocukların ailelerinin ekonomik olarak desteklenmedikleri belirlenmiştir (Çınar vd., 2023; Duralioğlu, 2018; Karpat ve Girli, 2012; Yıldırım, 2019). Ayrıca YGB tanılı bireye sahip ailelerin ekonomik düzeyi, anne ve babasının çalışması, kendi evlerinin ve odasının olması gibi etmenlerde ailelerinin yaşam doyumlarının olumlu olarak etki ettiği görülmüştür (Duran, 2019).

2.2.10. Davranışsal ve Duygusal Sorunlar

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel, Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği'ne (2005) 4. Maddenin 10. Bendine göre duygusal-davranışsal bozukluklar (DDB): “*Sağlık durumu, zihinsel, duysal faktörler tarafından açıklanamayan; bireyin kendisiyle ve çevresiyle dengeli, doyurucu ilişki kurma ve sürdürmede güçlük çekme, genel bir mutsuzluk ve depresyon hâli ya da bireysel veya okul problemleri ile ilgili korku, tırnak yeme, parmak emme gibi fiziksel belirtiler gibi özelliklerinden bir veya birden fazlasının uzunca bir süre ortaya çıkması nedeniyle eğitim başarımının (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumu*” olarak ifade edilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı Özel, Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği, 2005).

Ayrıca davranışsal ve duygusal problemler erken çocukluk döneminde aile içindeki veya çocuğun çevresindeki şiddet, ihmal, istismar, ekonomik sıkıntı gibi durumlardan dolayı çocukta oluşan tırnak yeme, çevresindekilere zarar verme gibi problemlere davranışsal ve duygusal bozukluk denilmektedir (Uğurlu Akbay, 2023). DDB erken yaşlarda oluşmakta özel gereksinim türleri arasında gerekli önlemlerin doğru alındığı taktirde düzelebileceği önlem alınmadığı zaman ise davranış problemlerinin daha da artabileceği belirtilmektedir (Çetiner ve Sucuoğlu, 2019).

2.2.11. Uzun Süren Hastalıklar ve Birden Fazla Engellilik (Çoklu Yetersizlik)

Uzun süren hastalıklar; kanser, organ yetmezliği, kas iskelet sistemi hastalıklar, kalp-damar hastalıkları gibi birçok rahatsızlıktan dolayı yaşamı etkilenen bireyleri kapsamaktadır (Sütçü, 2023).

Birden fazla engellilik (Çoklu yetersizlik); bu grupta yer alan özel gereksinimli bireyler daha önce ele almış olduğumuz ve özel gereksinimli grupları kapsayan yetersizlik türlerinden en az ikisine sahip bireyleri içermektedir. Yetersizlik türlerine göre bu grupta yer alan bireylere

de yaklaşım ona göre olmalıdır (Bozak vd., 2020).

Bireylerde yetersizliklerin bir tanesi bile hayatı güçleştirmek için yeterliyken, birden fazla olması hem yetersizlik sahibi birey için hem de ailesi için daha büyük zorluklar çıkaracağı bilinmektedir. Ayrıca birden fazla engellilik yaşayan bireylerin aile üyelerinde sosyal iletişim problemler ve sağlık problemleri olduğu belirlenmiştir (Eldeniz Çetin ve Sönmez, 2019).

2.3. Dünyada Özel Gereksinimli Bireyler

Özel gereksinimli bireyleri konu alan en geniş çaplı çalışmanın en son Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 2011 yılında yapılmış olduğu görülmektedir. Bu rapora göre 1970 yıllarında tahmini %10 civarında olduğu düşünülen engelli birey sayısının 2011 yılında %15 civarına yükseldiği belirtilmektedir (WHO, 2011). Amerika’da yapılan ve eğitim durumunu inceleyen çalışmada ise 2012-2013 yıllarında özel gereksinimli kapsamında yer alan öğrenci sayısı 6.4 milyon civarında iken 2022-2023 yılında ise bu sayı 7.5 milyon civarına çıktığı belirlenmiştir (Irwin vd., 2024). Ayrıca Amerika’da özel gereksinimli bireylerin %32’sini özel öğrenme güçlüğü oluştururken bunu %19 ile dil ve konuşma bozukluğu tanımlı bireylerin oluşturduğu görülmüştür (Irwin vd., 2024).

Yakın tarihli Avrupa Birliği ülkeleri arasında yapılan özel gereksinimli birey sayısı ile ilgili araştırmada ise 16 yaş üstü kişilerin yaklaşık %27’sinin özel gereksinime ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir (Eurostat ve Avrupa Komisyonu, 2023). Avrupa ülkelerinde özel gereksinim veya engel kelimesi yerine bireyin uzun süreli bir sağlık problemi olup olmadığıyla fiziksel hareketlerinde zorlanma yaşıyıp yaşamadığına göre bir kısım veriler elde edildiği belirtilmiştir. Elde edilen veriler ışığında uzun süren sağlık problemi ve fiziksel hareketlerinde zorlanma yaşamayanları oranının en yüksek olduğu ülke %86 ile Yunanistan olurken, bu oranın en düşük olduğu ülke ise %44 ile Finlandiya olduğu, Türkiye’nin oranı ise %66.8 olduğu belirtilmiştir (EYHGM, 2023). Dünya genelinde özel gereksinimli bireylerin tam sayısının bilinmemekte olduğu DSÖ tarafından bildirilmiş olup, özellikle Afrika Kıtasında beslenme yetersizliği, sağlık kuruluşlarına ulaşmadaki imkansızlıklar ve yoksulluklar gibi etmenlerin özel gereksinimli sayısını ortaya çıkarmayı zorlaştırdığı belirtilmiştir (WHO, 2011). Güney Afrika ve Lesato’da yapılan bir çalışmaya göre ise erken yaşlarda tanı konulamadığı o nedenle özel gereksinimi olan birey sayısının tam olarak bilinemediğini bildirmiştir (Gwitimah vd., 2008). Ayrıca DSÖ’nün 1970’lerde tahmini engelli oranının %10 civarında olduğu, 2011 yılında ise %15’e yükselmesi özel gereksinimli birey sayısının geçen zaman aralığında arttığını göstermektedir (WHO, 2011). Bu sonuçlarla birlikte özel gereksinimli bireylerle ilgili

ihtiyaçların belirlenmesi, stratejilerin oluşturulması için çalışmaların artarak devam etmesi gerektiği görülmektedir (EYHGM, 2023).

2.4. Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireyler

Ülkemizde yapılan en geniş çaplı araştırma ise DSÖ ile organize şekilde yapılmış olan 2011 yılındaki çalışmadır (EYHGM, 2023). EYHGM’nün 2023 Nisan ayında yayınladığı istatistik bülteninde ayrıca toplumda yaş ilerledikçe özel gereksinim ihtiyacının arttığı (Tablo 1) belirtilmiştir (TÜİK, 2011).

Tablo 1. Nüfustaki Yaşa ve Cinsiyete Göre Özel Gereksinimi Olan Bireylerin Oranını Gösteren Tablo

Engelli Birey Yaş Grubu	Toplam Yaş Grubundaki Oranı	Toplam Yaş Grubundaki Erkek Oranı	Toplam Yaş Grubundaki Kadın Oranı
3-9	2,3	2,5	2,1
10-14	2,1	2,4	1,8
15-19	2,3	2,6	2,0
20-24	2,7	3,4	2,0
25-29	2,6	3,0	2,3
30-34	3,2	3,4	3,0
35-39	4,0	4,0	4,1
40-44	5,1	4,7	5,6
45-49	6,9	5,9	7,8
50-54	8,8	7,1	10,7
55-59	12,1	9,2	15,0
60-64	16,5	12,3	20,4
65-69	23,0	18,3	27,2
70-74	31,9	26,3	36,3
75+	46,5	40,9	50,3
Toplam	6,9	5,9	7,9

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011

En az özel gereksinime ihtiyacı olan yaş grubu %2.1 ile 10-14 yaş aralığında, en çok özel gereksinim duyan yaş grubu ise %46.5 ile 75 yaş üstü bireylerin bulunduğu grubun olduğu görülmüştür (TÜİK, 2011).

TÜİK'nun 2011 yılında yayınlamış olduğu *Nüfus ve Konut Araştırması* 'nda yaşa bağlı özel gereksinim ihtiyacının artıyor olması ayrıca toplam nüfus içindeki özel gereksinim ihtiyacı olan bireyin de artması bu alanla ilgili ülkemizde daha fazla çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ülkelerin özel gereksinim, yetersizlik, engellilik konularında bir kavram birliğine sahip olmamasından dolayı alan yazında ortak bir görüş birliği de sağlanamamıştır (Başbakkal ve Bilsin, 2014). Bundan dolayı güncel verilere ulaşamadığı, ancak hem dünyada hem de ülkemizde son 40 yıldır özel gereksinimli bireylerin haklarını korumak ve yaşam standartlarını arttırmak için yapılan çeşitli düzenlemelerin artarak devam etmekte olduğu anlaşılmıştır (Başbakkal ve Bilsin, 2014). Ayrıca ülkemizde yasal düzenlemelerde ve toplum içinde “engelli, özürlü, yetersizliği olan, malul, özel gereksinimli gibi” farklı farklı terimler kullanılmaktadır (Kahraman Güloğlu, 2022). Bu da ülkemizde dahi kavram birliğine ulaşamadığını göstermektedir.

2.5. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar ve Duygu Durumları

Özel gereksinimli bireye bakım veren ailelerin sosyal, ekonomik, duygusal ve fiziksel olarak sorumluluklarının normal bireye bakım veren ailelerden daha fazla olduğu, bu sorumlulukların ise ailelerde kaygı düzeylerinin de yüksek olmasına sebep olduğu görülmüştür (Karacan Şimşek vd., 2023). Ayrıca özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumlarının yüksek olmadığı ve var olan yaşam doyumu düzeylerinin artırılması için de ailelere psikolojik destekler, gerekli terapiler ve çocuklarının yetersizlik türüyle baş edebilmeleri için o yetersizlik türüne ait bilgiler verebilecek kişilere ihtiyaçları olduğu tavsiye edilmektedir (Kaya ve Babahanoğlu, 2023).

Her ailede inşili çıkışlı psikolojik evreler, ekonomik durumlar olabilmektedir. Her evlilik bu gibi değişkenlere sahipken özel gereksinimli çocuğu olacağını öğrenen eşlerin evlilikleri de doğal olarak bu durumdan etkilenmektedir. Alan yazın incelendiğinde evlilik doyumunun özel gereksinimli çocuğa sahip olduktan sonra çiftlere olumsuz olarak etki ettiği yani evlilik doyum durumlarına zarar verdiğini göstermektedir (Akşit ve Kanbir, 2020). Bu da özel gereksinimli çocuğa sahip olduktan sonra ailelere hem psikolojik destek hem de

karşılaşılabilecek durumlar ve gereksinimle ilgili bilgilendirmenin uzmanlar tarafından yapılması gerektiği belirtilmiştir (Akşit ve Kanbir, 2020; Kumcağız vd., 2018).

Özel gereksinimli bireye sahip olan ailelerin, yetersizlik sahibi çocuklarının gelişiminde iletişim kanallarını açık tutması ve çevresiyle etkileşim içinde olması, özellikle çocuklarının eğitimcileri ile sürekli iletişim halinde olması gerekmektedir (McLeod, 2022). Sürekli iletişim halinde olmak hem çocuğun gelişimine yani yetersizlikten en az şekilde etkilenmesine hem de ailenin desteklenmesine yardımcı olacağı bilinmektedir (Akgün ve Çifci, 2010; McLeod, 2022).

Özel gereksinimli bireyin ailelerinin, çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrendikten sonra yaşadıkları bir takım duygu süreçleri vardır. Bu süreçler özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin tepki şekilleri olarak açıklanabilir (Gündüz vd., 2011, s. 107). Bu aşamalar üç basamakta ele alınmaktadır;

1. *Şok, inkar, acı, depresyon*; özel gereksinimli bir bireye sahip olacağını öğrenen ebeveynler çaresizlik ve hüznün duygusunu yaşarlar. Bu durum ebeveynlerin şok yaşadıklarını gösterirken bazı ebeveynler ise çocuklarının özel gereksinimli bir birey olduğu durumunu yokmuş gibi varsaymaktadırlar. Bu da inkar duygusunu yaşadıklarını göstermektedir. Çocuklarının normal gelişim gösteren bir birey değil de özel gereksinimli bir birey olması acı duymalarına ve yas yaşamalarına hatta bazı durumlarda depresyona girmelerine sebep olabilmektedir (Gündüz vd., 2011, s. 107).

2. *Kızgın olmak, suçlu hissetmek, utanmak*; özel gereksinimli bireye sahip olan aileler ya kendilerine ya da başkalarına (doktor yanlış yaptı, akrabam yanlış yönlendirdi vb...) kızgınlık duyabilirler. Hatta bu ebeveynler benim yüzümden çocuğum özel gereksinimli oldu düşüncesiyle beraber suçlu hissedebilirler. Ayrıca özel gereksinimli çocuklarının hal ve hareketlerinden dolayı diğer insanlardan utanıp çocuklarını sosyal ortamlara çıkarmak istemeyebilirler (Gündüz vd., 2011, s. 107; Erdem ve Nazlı, 2024).

3. *Kabul ve uyum*; özel gereksinimli bireye sahip ebeveynler tüm aşamaları geçtikten sonra, çocuklarını geliştirmek için ellerinden gelen tüm imkanlarla seferber olmaktadır. Hem kendi hem de özel gereksinimli çocuklarının olumlu ve güçlü taraflarını keşfetmektedirler. Özel gereksinimli evlatlarının durumunu kabul ederler ve onun için neler yapacaklarını düşünüp ona göre hareket ederler. Bu bölüm özel gereksinimli bireye sahip olan ebeveynlerin içinde bulundukları son duygu durumu kısmıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, önceki duygu durumlarının hepsinin ortadan kalktığı veya bir daha yaşanmayacağı anlamına gelmemelidir (Gündüz vd., 2011, s. 107).

Özel gereksinimli bireye sahip olan ebeveynler görüldüğü üzere şok ile başlayıp kabul

ve uyum ile tamamlandığı düşünölen zorlu bir süreç geçirmektedir. Ebeveynlerin tek aşması gereken konu maalesef bu duygu durumları değildir. Ayrıca özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler okulda öğretmen-idareci-personel, sivil toplum kuruluşları, yerel ve genel yönetimler, devlet desteği, sosyal çevrenin özel gereksinim durumundan bilgi sahibi olması, özel gereksinimli çocuklarının yaşadığı çevrenin fiziksel şartları gibi daha bir sürü bilgilendirilmesi veya düzenlenmesi gereken noktaların olduğu görölmektedir (Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2017).

2.6. Özel Gereksinime Neden Olan Etmenler

Özel gereksinimli bireylerin gereksinim türleri 3 başlık altından incelendiği bilinmektedir. Bu başlıklar;

1. Genetik/kalıtsal kaynaklı özel gereksinim
2. Doğum kaynaklı özel gereksinim
3. Daha sonra oluşın özel gereksinim olarak sıralanmaktadır (Bıyıklı, 2019).

Genetik/ kalıtsal durumlar özel gereksinim sebeplerinden biri olarak değeriendirilmekle birlikte, kalıtsal kavramı; tüm canlıların kendilerine ait duygusal ve fiziksel özelliklerinin alt soylara aktarılması durumudur (Bıyıklı, 2019). Her aktarılan genetik ve kalıtsal özelliğin olumlu sonuçlar doğurmayacağı bilinmektedir. Olumlu sonuçlanmayan genetik ve kalıtsal aktarım genetik bozukluklarla açıklanmaktadır. Bu bozukluklar tek gen yani belli bir gende oluşın mutasyon sebepli bozukluklar, kromozom yapısında meydana gelmiş bozukluklar (down sendromu, Edwards sendromu, Turner sendromu gibi), iki veya daha fazla bozuk gen ile çevresel faktörlerin birleşimi sonucu oluşın bozukluklar (akraba evlilikleri gibi) olarak üç başlıkta ele alınmaktadır (Gölgönen, 1994).

Doğum kaynaklı özel gereksinim, doğumdan önce, doğum sırasında oluşın sorunlardan kaynaklıdır (Baykan, 2000). Doğum öncesi oluşın sorunlar gebeliğin oluştuğu günden doğum anına kadar olan süreci kapsamaktadır. Doğum öncesi annenin hastalanması, yeterli ve dengeli beslenememesi, ruhsal bozukluklar, hormonal bozukluklar, uygun olmayan ilaç kullanımı, bağımlılık yapan maddelerin anne tarafından kullanılması, kan uyuşmazlığı durumu, radyoaktif maddeye maruz kalma gibi durumlardan kaynaklıdır (Bıyıklı, 2019). Doğum sırasında oluşın sorunlar geç veya erken doğum, kordon dolanması, bebeğin ters gelmesi, bebeğin doğum anında oksijensiz kalması gibi durumlardır (Baykan, 2000).

Daha sonra oluşın sorunlar ise birey normal bir yaşantı sürerken çeşitli etmenlerden dolayı özel gereksinime ihtiyaç duyabilir. Bu süreçte özellikle çevre etmeni önemli rol

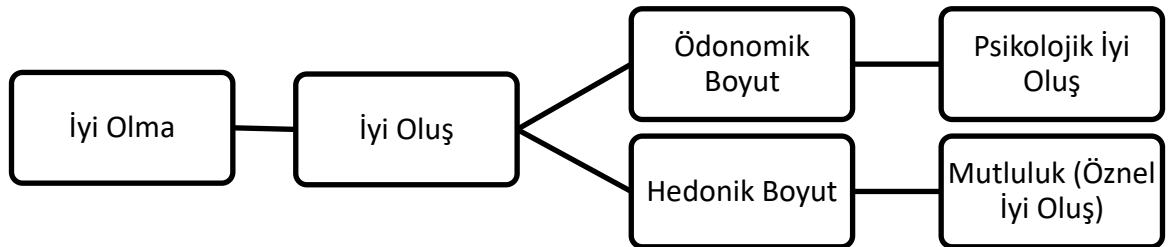
oynamaktadır (Baykan, 2000; Bıyıklı, 2019; Yıldız vd., 2016). Yetersiz ve dengesiz beslenen çocuklarda gelişimsel olarak gerilik görülebilmektedir (Baykan, 2000). Bulunduğu çevrenin çocuğa ne kadar uyaran verdiği de önem arz etmektedir. Ormanda büyüme durumunda kalan bireylerin zeka düzeylerinin düşük olduğu ve topluma adapte olamadığı tespit edilmiştir (Bıyıklı, 2019). Bu nedenle çevrenin verdiği uyaran durumu da bireyin zihinsel gelişimine ve özel gereksinime ihtiyaç duyup duymayacağını belirleyen faktörlerdendir. Ayrıca doğumdan sonra bireyin geçirdiği ateşli hastalık, farklı organ yetmezlikleri, geçirdiği kazalar (Baykan, 2000), ve ruhsal bozuklukların özel gereksinime sebep olduğu bilinmektedir (Yıldız vd., 2016).

Alan yazından da anlaşılabacağı üzere özel gereksinimli birey olmak bir risktir. Her insanın bir gün içinde bulunabileceği bir gruptur. Genetik sebepler, kalıtsal sebepler, doğum öncesi sebepler, doğum sırasındaki sebepler, daha sonra oluşabilecek sıkıntılardan kaynaklı sebepler özel gereksinimli birey olmanın kaynakları olarak sayılmaktadır (Baykan, 2000). Ayrıca yaş arttıkça özel gereksinimli birey olma ihtimali de giderek artmaktadır. (Tablo 1) (TÜİK, 2011).

2.7. Mutluluk

Pozitif psikoloji kişilerin mutluluğunu iyi oluş ile ifade etmektedir (Tuzgöl-Dost, 2004). İyi oluş kavramı boyutları ile ele alındığında (Şekil 1) ökonomik boyut ve hedonik boyut olarak ele alınır. Bu boyutlarda psikolojik iyi oluş ve mutluluk (öznel iyi oluş) olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 1. İyi Olmanın Boyutları (Eryılmaz, 2017).

Görüldüğü üzere bireyin iyi olması için hem psikolojik olarak iyi olmalı hem de mutlu

olmalı yani öznel iyi oluş düzeyi yüksek olmalıdır. Çünkü iyi olma durumu bu kavramları içinde bulunduran bir durumdur (Eryılmaz, 2017). Mutluluk, bireylerin hayatlarıyla ilgili hem bilişsel hem de duygusal (kişinin yaşamında devam eden olayların değerlendirilmesinden kaynaklanan ruh hallerinin ve duygularının hoşluğu) açısından değerlendirilmesidir (Diener, 2009, s. 58).

Mutluluk Diener'e göre bireyin anlık olarak değil de sürekli olarak kalıcı bir şekilde kendini iyi hissetmesi veya iyi olma hali olarak tanımlamaktadır (Diener ve Tov, 2007). Diener (1984), mutluluğu aktarırken bireyin yaşantısındaki durumları değerlendirerek yola çıktığını, mutluluk düzeyi yüksek olan bireylerin, yaşantılarındaki durumlar hakkında olumlu değerlendirmelerinin fazla, olumsuz duyguların ise daha az olduğu şeklinde ifade etmiştir (Diener, 2009, s. 28). Alan yazına bakıldığında ise mutluluk kavramı için farklı tabirler kullanılmakta, bunların bazıları *öznel iyi oluş*, *öznel mutluluk*, *mutluluk* gibi kavramlar görülmektedir.

Argyle ve arkadaşlarına göre ise mutluluk; kişilerin olumlu olan duygularını daha sık yaşarken, olumsuzluk içeren duygularını nadir yaşıyor olma durumu ve yaşadığı hayattan yüksek haz duyması olarak anlatılmaktadır (Akt., H. Ercan, 2021).

Eryılmaz çalışmasında mutluluk ve öznel iyi oluşun aynı kavram olduğunu belirtirken, mutluluğun kişilerin hayatlarında aldıkları doyum ve zevkleri içeren olumlu duyguları ifade ettiğini belirtmektedir (Eryılmaz, 2017).

Ciminli'ye göre bireyin mutluluğu kendisini sosyal ve akademik olarak yeterli hissetmesi, umut düzeyinin yüksek olmasıyla olumlu olarak direkt bağlantılıdır. Yani yüksek öz yeterlilik ve yüksek umut mutluluk düzeyinin de yüksek olması demektir (Ciminli, 2022).

2.8. Umut

Umut, hayatın ileri safhalarındaki olumlu durumlara veya yaşantı şekillerine yönelik beklentiyi ifade eden güçlü bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin yaşantılarında zorlandıkları durumlarda zorluğa direnme gücünü keşfetmelerine yardım eden umut, psikolojik kaynak olarak önemli rol oynar (Snyder vd., 1991). Umut, sadece gelecekte beklenen değil, aynı zamanda bireylerin harekete geçmelerine ve yaşamlarında olumsuz durumlarla başa çıkmalarına destek sağlayan motivasyon şeklidir. Anlaşıldığı gibi umut sorunlarla, zorluklarla baş etmek için bireylere güç veren bir duygudur (Snyder, 2002). Yine Snyder'a göre duygunun yanı sıra bir düşünce biçimi olan umut; akademik başarı, sportif faaliyet, fiziki sağlık, psikolojik sağlık gibi kavramlarla pozitif olarak doğrudan bağlantılıdır (Snyder, 2002).

Umut bireylerin kendileri ile ilişkili algılarını ve ileriye yönelik planlarını, davranışlarını içine alan bilişsel oluşumları içermektedir. Umut eyleyici düşünceler (hedefe varmak için hissedilen enerji) ve alternatif yollar (hedefe varmak için plan yapmak gerekirse bu planı değiştirmek) duygularını içinde bulunduran olumlu motivasyon şeklidir (Snyder, 2010, s. 26).

Umut ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde umudun mutlulukla (öznel iyi oluş) anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu görülmüş, mutluluğu etkileyen önemli durumlardan birinin de umut olduğu belirtilmiştir (Aydoğdu, 2020; Cihangir Çankaya ve Meydan, 2018; Şahin vd., 2012; Tarhan ve Bacanlı, 2015). Umut düzeyini anlamlı yordadığı belirtilen durumlardan bazıları ailelerin çocuklarına karşı sevgisi, ilgisi ve çocuklarını kabul durumları olduğu görülmüştür (Karcı ve Topkaya, 2023).

Ayrıca özel gereksinimli bireye sahip ailelerin çalışma durumları ve ekonomik düzeylerinin de yüksek veya düşük olmasının umut düzeyleri ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir (Mutlu vd., 2021).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, veri toplama, verilerin analizi ve çalışmanın etik boyutu ile ilgili konular detaylı biçimde açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin mutluluk ve umut düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modeli, araştırma konusu olan nesne veya bireyi bulunduğu ortamda ve koşulda olduğu gibi betimlendiren çalışmalar için kullanılmaktadır (Karasar, 2015). Bu çalışmalarda değişkenler hiçbir şekilde değiştirilmez ve dışardan bir etkileme amacı güdülmez (Karasar, 2015). Çok sayıda eleman bulunduran bir evrende, genel bir yargıya varmak amacıyla evrendeki elemanların tümüyle ya da çeşitli yöntemlerle alınan bir örneklem grubuyla var olan durumu ortaya çıkarmak amacıyla yapılan nicel araştırmalar tarama modelindedir (Karasar, 2015).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Amasya il merkezinde yaşayan ve özel gereksinimli (18 yaş altı) bireylere bakım sağlayan ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimi yapılmamış olup veri toplama zamanı olarak belirlenmiş olan 01.09.2024 ile 01.02.2025 tarihleri arasında özel gereksinim tanısı alan çocuğa sahip ebeveynler çalışmaya dahil edilmiştir. Veri toplama süresince 238 katılımcı ile görüşülerek veriler toplanmış ancak veri toplama formunu eksik dolduran 11 katılımcı çalışmadan çıkarılmıştır. Bu çalışma toplam 227 ebeveyn ile tamamlanmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama sürecinde aşağıdaki ölçme araçları kullanılmıştır:

1. Araştırmacı tarafından katılımcıların kişisel bilgilerini edinmek amacıyla oluşturulan Sosyodemografik Veri Formu (20 madde),

2. Özel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ) (Doğan ve Totan, 2013),
3. Sürekli Umut Ölçeği (SUÖ) (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

Katılımcılara, 2024 yılı sonunda Amasya ilinde ulaşılmış; Engelsiz Yaşam Derneği aracılığıyla ve kartopu örnekleme yöntemiyle bireylere erişim sağlanmıştır. Tüm görüşmeler araştırmayı yürüten kişi tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı açık bir şekilde ifade edilmiş, gönüllü onamları alındıktan sonra veri toplanmıştır. Veri toplama dokümanları toplam 36 maddeden oluşmaktadır.

3.3.1. Sosyodemografik Veri Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, sahip oldukları çocuk sayısı, eğitim durumu, çocuklarının özel gereksinim durumları gibi bilgileri toplayabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanmış 20 maddelik bir form kullanılmıştır.

3.3.2. Özel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ)

Lyubomirsky ve Lepper (1999) tarafından geliştirilen, Doğan ve Totan tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlanan, 4 maddeli ve alt boyutu olmayan, tek boyutlu, 7'li Likert tipi bir derecelendirme sistemiyle puanlanmaktadır. Katılımcılar en düşük 4 en yüksek 28 puan alabilmektedir. Alınan puan yükseldikçe kişilerin algıladıkları mutluluk düzeylerinin de yüksek olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin son maddesi ters maddedir. Tarhan ve arkadaşlarının çalışmasında ölçeğin tutarlılık ve güvenilirlik puanlarına bakıldığında, Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı üniversite grubunda .70 olarak bulunmuşken, halk grubunda .65 bulunmuştur. Ölçeğin psikometrik özellikleri açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, iç tutarlık ve ölçüt bağımlı geçerlik yöntemleriyle incelenmiştir (Doğan ve Totan, 2013).

3.3.3. Sürekli Umut Ölçeği (SUÖ)

C.R. Snyder ve diğerleri (1991) tarafından bireylerin sürekli umut düzeylerini belirlemek için geliştirilen ve 15 yaş ve üstündeki bireylere uygulanan “Sürekli Umut Ölçeği” (SUÖ) 12 maddeden oluşmaktadır (Tarhan ve Bacanlı, 2015). Snyder umut kavramını geliştirmiş olduğu ölçekte Eyleyici Düşünceler ve Alternatif düşünceler iki boyutta olduğunu kabul etmekle birlikte Eyleyici Düşünceler boyutunu 4 madde, Alternatif Düşünceler boyutunu da 4 madde olarak belirlemiştir (Snyder vd., 1991). Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutu 4 madde ve Eyleyici Düşünce boyutu 4 madde, kalan 4 madde de dolgu maddeleridir. 1., 4., 6. ve 8. madde Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutuna ait maddelerdir. 2., 9., 10. ve 12. maddeler

Eyleyici Düşünce alt boyutuna ait maddelerdir. 3., 5., 7., 11., maddeler de dolgu maddeleridir (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

Katılımcıların ölçek uygulama kısmında okudukları maddelerdeki ifadelerin kendi durumlarını en çok yansıttığını düşündükleri Likert tipi sekizli bir derecelendirme ölçeği üzerinde işaretlemeleri istenmektedir. Puanlama sisteminde 1 (kesinlikle yanlış), 2 (çoğunlukla yanlış), 3 (oldukça yanlış), 4 (biraz yanlış), 5 (biraz doğru), 6 (oldukça doğru), 7 (çoğunlukla doğru), 8 (kesinlikle doğru) anlamını taşımaktadır. Ölçekteki puanlama yapılırken dolgu maddeleri denilen maddeler puan hesabına katılmamaktadır. Sürekli Umut Ölçeğinin toplam puanını hesaplamak için Alternatif Yollar Düşüncesi ve Eyleyici Düşünce alt ölçeklerinden elde edilen puanlar toplanarak elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 64'dür (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

SUÖ'nin iç tutarlılığı; Eyleyici Düşünceler alt boyutunun Cronbach Alfa değeri .71-.76, Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutunun .63-.80, ölçek toplam Cronbach Alfa değeri .74-.84 arasında olduğu belirtilmiştir. 3 hafta, 8 hafta, 10 hafta ara ile tekrar test ile yapılan güvenirlik çalışmasında ölçeğin güvenirlik katsayıları sırasıyla .85- .73- .76 olarak bulunduğu belirtilmiştir (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

Bu çalışmada ölçeklerin güvenirlik puanlarına bakıldığında Cronbach's Alpha değerleri oldukça yüksek çıkmıştır (Tablo 2). Bu da yüksek bir güvenirlik düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 2. Ölçeklere Ait Güvenirlik Katsayıları

	<i>n</i>	Minimum	Maximum	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach's Alpha
Alternatif Yollar Düşüncesi	227	10,00	32,00	24,15	4,71	-0,273	-0,289	0,845
Eyleyici Düşünceler	227	5,00	32,00	22,01	6,33	-0,621	-0,365	0,925
Sürekli umut ölçeği	227	16,00	64,00	46,16	10,53	-0,469	-0,393	0,933
Öznel mutluluk ölçeği	227	4,00	28,00	17,22	6,01	-0,133	-1,025	0,898

3.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışmadaki veriler 01.09.2024 ile 01.02.2025 tarihleri arasında Amasya İl Merkezindeki özel gereksinimli çocuğa bakım veren ebeveynlerden toplanmıştır. Kartopu yöntemi ve sivil toplum örgütlerinden olan Engelsiz Yaşam Derneği yardımıyla katılımcılara

ulaşılmıştır. Katılımcılardan bilgiler bire bir araştırmayı yapan araştırmacı tarafından alınmıştır. Katılımcılara gönüllü katılım formu ve çalışmanın ne amaçla yapıldığı açık ve net bir şekilde belirtilip, çalışmaya katılmak istemeyenlerden veri alınmamıştır. Tüm veriler katılımcıların gönüllü olduğu bilgisi alındıktan sonra toplanmıştır. Veriler toplanması için 20 maddelik Sosyodemografik veri formu, SUÖ ve ÖMÖ kullanılmıştır. Veri toplama süresince 238 katılımcı ile görüşülerek veriler toplanmış ancak veri toplama formunu eksik dolduran 11 katılımcı çalışmadan çıkarılmıştır. Bu çalışma toplam 227 ebeveyn ile tamamlanmıştır.

3.5. Etik İlkeleri

Araştırma süreci başlamadan önce, T.C. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulundan gerekli etik izinler (11.06.2024 tarih ve 199304 sayı) alınmıştır. Ayrıca, katılımcılardan yazılı gönüllü katılım onamı temin edilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde değişkenlerin minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmiş; çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenerek dağılımın normal dağılıma uygunluğu değerlendirilmiştir. Güvenilirlik analizi ile ölçeklerin Cronbach's Alpha değerleri hesaplanmış ve tüm ölçeklerin yüksek bir güvenilirlik seviyesine sahip olduğu görülmüştür.

Gruplar arasındaki farklılıkları incelemek için çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. İki grup arasındaki farkları değerlendirmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu yöntemle, cinsiyet, devletten maddi destek alma durumu, tıbbi/sosyal destek alma gibi kategorik değişkenlerin etkileri analiz edilmiştir. Üç veya daha fazla grup arasındaki karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yaş grupları ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerin etkileri bu analizle incelenmiş ve anlamlı farklar bulunması durumunda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için post hoc testler uygulanmıştır.

Ayrıca, cinsiyet ve özel gereksinimli çocukların bakımından kimin daha ağırlıklı olarak sorumlu olduğuna ilişkin kategorik değişkenlerin ilişkisini değerlendirmek amacıyla *Ki-kare testi* uygulanmıştır. Bu analiz, iki kategorik değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını test etmek için gerçekleştirilmiştir.

Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi olarak $p<0,05$ kriteri temel alınmış ve sonuçlar bu düzeye göre yorumlanmıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

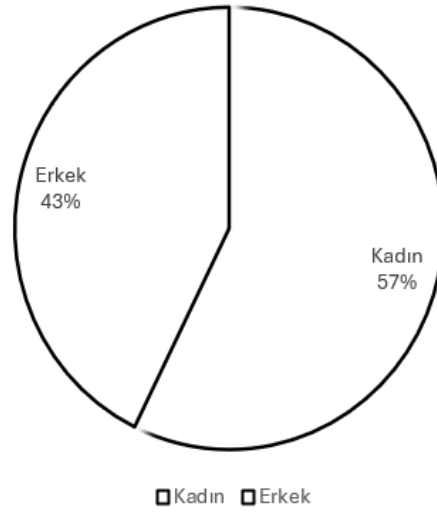
Bu bölümde toplanan verilerin analizi sonrasında elde edilen verilere yer verilmiştir. İlk olarak araştırmaya katılanların sosyodemografik özellikleri tablo 3 de verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		Minimum	Maximum	Ort.	ss	n	%
Yaş		24,00	62,00	40,76	6,88		
	30 yaş ve altı					17	7,5
Yaş	31-39 arası					77	33,9
	40-45 arası					76	33,5
	46 yaş ve üzeri					57	25,1
Cinsiyet	Kadın					130	57,3
	Erkek					97	42,7
	Okuryazar Değil					2	0,9
	Okuryazar					2	0,9
Eğitim durumu	İlkokul					44	19,3
	Ortaokul					19	8,4
	Lise					81	35,7
	Üniversite					79	34,8
	Okuryazar Değil					3	1,3
	Okuryazar					3	1,3
Eş eğitim durumu	İlkokul					43	18,9
	Ortaokul					20	8,8
	Lise					80	35,3
	Üniversite					78	34,4
	1 Çocuk					53	23,4
Yaşayan çocuk sayısı	2 Çocuk					102	44,9
	3 Çocuk					59	26,0
	4 Çocuk					13	5,7
Katılımcının veya eşinin özel gereksinim durumu	Evet					14	6,2
	Hayır					213	93,8
	Çok kötü					5	2,2
	Kötü					34	15,0
Gelir düzeyi	Orta					139	61,2
	İyi					45	19,8
	Çok iyi					4	1,8
Dernek vakıf vb. kurum üyeliği	Evet					64	28,2
	Hayır					163	71,8
Özel gereksinimli çocuğu cezalandırma	Evet					71	31,3
	Hayır					156	68,7
Çekirdek aile desteği	Evet					198	87,2
	Hayır					29	12,8
Devletten maddi destek alma	Evet					82	36,1
	Hayır					145	63,9
Tıbbi/sosyal destek alma	Evet					58	25,6
	Hayır					169	74,4
	Her çocuğun odası var					98	43,2
Evde çocuklara ait oda	Çocukların tek bir odası var					109	48,0
	Çocuklara ait oda yok					20	8,8

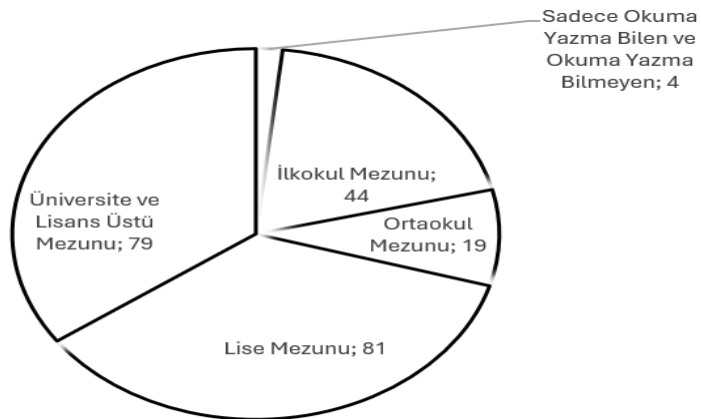
Katılımcıların yaşları 24 ile 62 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 40,76'dır ($ss = 6,88$). Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde, %7,5'i 30 yaş ve altı, %33,9'u 31-39 yaş arası, %33,5'i 40-45 yaş arası ve %25,1'i 46 yaş ve üzerindedir (Tablo 3). Cinsiyet dağılımında, katılımcıların %57,3'ü kadın ($n=130$), %42,7'si erkektir ($n=97$) (Şekil 2).

Şekil 2. Katılımcıların cinsiyetini gösteren grafik

Eğitim durumu açısından, katılımcılar %35,7 lise mezunu, %34,8 üniversite mezunu, %19,4 ilkokul mezunu, %8,4 ortaokul mezunu ve %1,8 okuryazar ya da okuryazar değildir. Eşlerin eğitim durumu incelendiğinde, %35,2 lise mezunu, %34,4 üniversite mezunu, %18,9 ilkokul mezunu, %8,8 ortaokul mezunu ve %2,6 okuryazar ya da okuryazar değildir (Şekil 3).

Şekil 3. Katılımcıların eğitim durumunu gösteren grafik

Katılımcıların çocuk sayıları incelendiğinde, %23,3'si ($n=53$) 1 çocuğa, %44,9

($n=102$) 2 çocuğa, %26'sı ($n=59$) 3 çocuğa ve %5,7 ($n=13$) 4 çocuğa sahiptir. Çocukların %88,5'i ($n=201$ kişi) tek özel gereksinimli çocuk, %11,5'i ($n=26$ kişi) iki özel gereksinimli çocuğa sahiptir.

Özel gereksinim türleri açısından, çocukların %21,6'sı hafif zihinsel yetersizliğe, %19,4'ü orta-ağır zihinsel yetersizliğe, %17,2'si yaygın gelişimsel bozukluğa, %14,1'i üstün yetenekli durumuna sahiptir. %9,3'ü özel öğrenme güçlüğü, %8,4'ü ortopedik yetersizlik, %7,5'i işitme yetersizliği ve %2,6'sı görme yetersizliği yaşamaktadır.

Özel gereksinimli çocukların yaşları 2 ile 17 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 11,11'dir ($ss = 3,58$). Çocukların cinsiyet dağılımında, %60,4'ü ($n=137$ kişi) erkek, %39,6'sı ($n=90$ kişi) kadındır (Tablo 4).

Tablo 4. Özel Gereksinimli Çocukların Özellikleri

		Minimum	Maximum	Ort.	ss	n	%
Özel gereksinimli çocukların yaşı		2,00	17,00	11,11	3,58		
Özel gereksinimli çocuk cinsiyeti	Kadın					90	39,6
	Erkek					137	60,4
Ailedeki özel gereksinime sahip çocuk sayısı	1 Çocuk					201	88,5
	2 Çocuk					26	11,5
	Hafif Zihinsel					49	21,6
	Orta Ağır Zihinsel					44	19,4
	Ortopedik					19	8,4
Çocukların özel gereksinim türü	Görme Yetersizliği					6	2,6
	İşitme Yetersizliği					17	7,5
	Üstün Yetenekli					32	14,1
	Özel Öğrenme Güçlüğü					21	9,3
	Yaygın Gelişimsel					39	17,2
	Orta Ağır Zihinsel					7	26,9
İkinci özel gereksinimli çocuktaki gereksinim türü	Ortopedik					6	23,1
	Üstün Yetenekli					4	15,4
	Yaygın Gelişimsel					6	23,1
	Hafif Zihinsel					3	11,5
İkinci özel gereksinimli çocuk cinsiyet	Kız					7	3,1
	Erkek					19	8,4
	Anne					99	43,6
	Baba					3	1,3
Evde bakım yükü	Anne baba birlikte					120	52,9
	Diğer aile üyeleri					5	2,2
Eşlerden birinin özel gereksinimi olma durumu	Evet					14	6,2
	Hayır					213	93,8

Çalışmaya katılan kişilerin %52,9'u ($n=120$ kişi) özel gereksinimli çocuğun bakımını anne ve baba birlikte üstlendiklerini belirtmektedir. Katılımcıların %43,6'sı bakım sorumluluğunun daha çok annede olduğunu belirtmiştir. Bakım sorumluluğunu yalnızca

babanın üstlendiği aile oranı oldukça düşük olup, sadece %1,3'i yani 3 katılımcı bu görüşe sahiptir. Diğer aile üyelerinin özel gereksinimli çocuğun bakımından sorumlu olduğu görüşü ise %2,2 bulunmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu %93,8'i ($n=213$ kişi) kendisinin veya eşinin özel gereksinimli olmadığını ifade ederken, %6,2'lik kesim ise özel gereksinimli bir duruma sahip olduğunu belirtmiştir. Gelir düzeyi açısından, %61,2 gelir düzeyini "orta", %19,8 "iyi", %15 "kötü", %2,2 "çok kötü" ve %1,8 "çok iyi" olarak değerlendirmiştir.

Özel gereksinimli çocuklarının durumu ile ilgili destek alma durumları değerlendirildiğinde, katılımcıların %28,2'si bir dernek, vakıf veya benzeri bir kuruma üye olduğunu, %71,8'i ise herhangi bir gruba üye olmadığını ifade etmiştir. Çocuğun durumu ile ilgili problemleri çözemediğinde çocuğunu cezalandırdığını belirten katılımcı oranı %31,3 iken, %68,7'si cezalandırmadığını belirtmiştir.

Ailelerin büyük çoğunluğu, %87,2'si ($n=198$ kişi) çekirdek ailelerinden destek aldığını belirtmiştir. Devletten maddi destek alanların oranı %36,1 herhangi bir destek almayanların oranı ise %63,9 olarak bulunmuştur. Katılımcıların %25,6'sı sağlık kuruluşlarından tıbbi veya sosyal destek aldığını, %74,4'ü ise böyle bir destek almadığını ifade etmiştir.

Evde çocuklara ait oda durumu incelendiğinde, %43,2'sinde her çocuğun kendine ait bir oda olduğu, %48'inde tüm çocuklar için ortak bir oda bulunduğu ve %8,8'inde çocuklara ait herhangi bir oda olmadığı tespit edilmiştir.

4.1. Ölçekler Arasındaki İlişki

Alternatif Yollar Düşüncesi ile Eyleyici Düşünceler arasında $r = 0,816$ ($p < 0,001$) değerinde pozitif çok kuvvetli bir ilişki bulunmuştur. Alternatif Yollar Düşüncesi ile Sürekli Umut Ölçeği arasında $r = 0,938$ ($p < 0,001$) pozitif çok kuvvetli bir ilişki vardır. Ayrıca, Alternatif Yollar Düşüncesi ile Öznel Mutluluk Ölçeği arasında $r = 0,589$ ($p < 0,001$) pozitif orta kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 5).

Eyleyici Düşünceler ile Sürekli Umut Ölçeği arasında $r = 0,966$ ($p < 0,001$) pozitif çok kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, Eyleyici Düşünceler ile Öznel Mutluluk Ölçeği arasında $r = 0,648$ ($p < 0,001$) pozitif kuvvetli bir ilişki bulunmuştur (Tablo 5).

Sürekli Umut Ölçeği ile Öznel Mutluluk Ölçeği arasında $r = 0,653$ ($p < 0,001$) pozitif kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 5). Tüm ölçekler ve alt boyutlar ile ilgili elde edilen verilerin incelenmiştir. Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutuyla Öznel Mutluluk Ölçeği arasında orta kuvvetli bir ilişki diğer tüm alt boyut ve ölçekler arasında ise pozitif çok kuvvetli

ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 5. Öznel Mutluluk Ölçeği ile Sürekli Umut Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

	Alternatif Yollar Düşüncesi	Eyleyici Düşünceler	Sürekli umut ölçeği	Öznel mutluluk ölçeği
Alternatif Yollar Düşüncesi	r 1 p			
Eyleyici Düşünceler	r ,816** p 0,000	1		
Sürekli umut ölçeği	r ,938** p 0,000	,966** 0,000	1	
Öznel mutluluk ölçeği	r ,589** p 0,000	,648** 0,000	,653** 0,000	1

4.2. Araştırmanın Alt Amaçlarından Elde Edilen Veriler

Bu bölümde araştırmanın amacına ulaşmak için belirlenmiş olan alt amaçlardan elde edilen verilere yer verilmiştir.

4.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyetlerine ve Yaşlarına Göre Elde Edilen Veriler

Katılımcıların cinsiyetlerine göre "Sürekli Umut Ölçeği", bu ölçeğin alt boyutlarından "Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyutu", "Eyleyici Düşünceler Alt Boyutu" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem *t-testi* uygulanmıştır. Kadın ve erkek gruplarının puan ortalamaları karşılaştırılmış ve anlamlı fark olup olmadığı belirlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Cinsiyet	n	$Ort.$	ss	t	p
Alternatif Yollar Düşüncesi	Kadın	130	23,85	4,89	-1,125	0,262
	Erkek	97	24,56	4,46		
Eyleyici Düşünceler	Kadın	130	21,72	6,66	-0,787	0,432
	Erkek	97	22,39	5,86		
Sürekli umut ölçeği	Kadın	130	45,57	11,05	-0,976	0,330
	Erkek	97	46,95	9,79		
Öznel mutluluk ölçeği	Kadın	130	16,62	6,01	-1,778	0,077
	Erkek	97	18,04	5,93		

Yaş gruplarına göre "Sürekli Umut Ölçeği", "Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyutu", "Eyleyici Düşünceler Alt Boyutu" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanlarının karşılaştırılması için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır (Tablo 7). Yaş grupları ile SUÖ toplam puanı ve alt boyut puanı ile ÖMÖ puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 7. Yaş Gruplarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Yaş	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	30 yaş ve altı	17	23,47	3,50	0,260	0,854
	31-39 arası	77	24,27	4,35		
	40-45 arası	76	23,95	5,10		
	46 yaş ve üzeri	57	24,46	5,03		
Eyleyici Düşünceler	30 yaş ve altı	17	19,65	5,51	1,213	0,306
	31-39 arası	77	22,27	6,40		
	40-45 arası	76	21,67	6,70		
	46 yaş ve üzeri	57	22,81	5,88		
Sürekli umut ölçeği	30 yaş ve altı	17	43,12	8,58	0,781	0,506
	31-39 arası	77	46,55	10,24		
	40-45 arası	76	45,62	11,32		
	46 yaş ve üzeri	57	47,26	10,39		
Öznel mutluluk ölçeği	30 yaş ve altı	17	15,59	5,15	0,922	0,431
	31-39 arası	77	17,79	5,99		
	40-45 arası	76	17,50	6,41		
	46 yaş ve üzeri	57	16,58	5,70		

Tüm ölçeklerdeki *p* değerleri 0,05'ten büyük olduğu için yaş grupları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

4.2.2. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Elde Edilen Veriler

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre "Sürekli Umut Ölçeği", "Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyutu", "Eyleyici Düşünceler Alt Boyutu" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek maddeleri	Eğitim durumu	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alternatif yollar düşüncesi	Okuryazar ya da ilkokul	48	21,48	5,32	12,489	0,000*
	Ortaokul	19	23,63	3,59		
	Lise	81	23,77	4,51		
	Üniversite	79	26,29	3,77		
Eyleyici düşünceler	Okuryazar ya da ilkokul	48	18,94	7,01	12,916	0,000*
	Ortaokul	19	22,79	5,58		
	Lise	81	20,68	6,67		
	Üniversite	79	25,05	4,04		
Sürekli umut ölçeği	Okuryazar ya da ilkokul	48	40,42	11,75	13,891	0,000*
	Ortaokul	19	46,42	8,74		
	Lise	81	44,44	10,72		
	Üniversite	79	51,34	7,20		
Öznel mutluluk ölçeği	Okuryazar ya da ilkokul	48	14,29	5,33	11,888	0,000*
	Ortaokul	19	16,84	6,75		
	Lise	81	16,28	6,36		
	Üniversite	79	20,06	4,57		

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında da eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F = 13,891$, $p < 0,001$). Ortalama puanlar, okuryazar ya da ilkokul düzeyinde

40,42±11,75, ortaokul düzeyinde 46,42±8,74, lise düzeyinde 44,44±10,72 ve üniversite düzeyinde 51,34±7,20 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçekte de en yüksek ortalama, üniversite mezunu grupta gözlenmiştir.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 12,489, p < 0,001$). Ortalama puanlar, okuryazar ya da ilkököl düzeyinde 21,48±5,32, ortaokul düzeyinde 23,63±3,59, lise düzeyinde 23,77±4,51 ve üniversite düzeyinde 26,29±3,77 olarak hesaplanmıştır. En yüksek ortalama, üniversite mezunu gruba aittir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 12,916, p < 0,001$). Okuryazar ya da ilkököl düzeyinde ortalama 18,94±7,01, ortaokul düzeyinde 22,79±5,58, lise düzeyinde 20,68±6,67 ve üniversite düzeyinde 25,05±4,04 olarak bulunmuştur. En yüksek ortalama, üniversite mezunu gruba aittir.

Özel Mutluluk Ölçeği puanları eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermiştir ($F = 11,888, p < 0,001$). Okuryazar ya da ilkököl düzeyinde ortalama puan 14,29±5,33, ortaokul düzeyinde 16,84±6,75, lise düzeyinde 16,28±6,36 ve üniversite düzeyinde 20,06±4,57 olarak hesaplanmıştır. Üniversite mezunu grup bu ölçekte de en yüksek ortalama puana sahiptir.

Özel gereksinimli çocuğı olan bireylerin eşlerinin eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına bakıldığında elde edilen bulgular tablo 9 da belirtilmiştir. Hem ölçekler hem de alt boyutlara göre bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. Eşlerin Eğitim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Eşin eğitim durumu	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Okuryazar ya da ilkököl	49	22,27	5,11	9,802	0,000*
	Ortaokul	20	23,20	5,14		
	Lise	80	23,46	4,40		
	Üniversite	78	26,28	3,86		
Eyleyici Düşünceler	Okuryazar ya da ilkököl	49	19,92	6,63	8,903	0,000*
	Ortaokul	20	21,65	6,82		
	Lise	80	20,66	6,89		
	Üniversite	78	24,79	4,16		
Sürekli umut ölçeğı	Okuryazar ya da ilkököl	49	42,18	11,25	10,213	0,000*
	Ortaokul	20	44,85	11,27		
	Lise	80	44,13	10,91		
	Üniversite	78	51,08	7,33		
Özel mutluluk ölçeğı	Okuryazar ya da ilkököl	49	14,57	5,45	9,358	0,000*
	Ortaokul	20	18,05	5,91		
	Lise	80	16,24	6,15		
	Üniversite	78	19,69	5,29		

Sürekli Umut Ölçeğı puanlarında eşlerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 10,213, p < 0,001$). Ortalama puanlar, okuryazar ya da ilkököl düzeyinde

42,18±11,25, ortaokul düzeyinde 44,85±11,27, lise düzeyinde 44,13±10,91 ve üniversite düzeyinde 51,08±7,33 olarak hesaplanmıştır. En yüksek ortalama, üniversite mezunu eşe sahip grupta görülmüştür.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında eşlerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 9,802, p < 0,001$). Ortalama puanlar, okuryazar ya da ilkökul düzeyinde 22,27±5,11, ortaokul düzeyinde 23,20±5,14, lise düzeyinde 23,46±4,40 ve üniversite düzeyinde 26,28±3,86 olarak hesaplanmıştır. En yüksek ortalama, üniversite mezunu eşe sahip gruptadır.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da eşlerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F = 8,903, p < 0,001$). Okuryazar ya da ilkökul düzeyinde ortalama 19,92±6,63, ortaokul düzeyinde 21,65±6,82, lise düzeyinde 20,66±6,89 ve üniversite düzeyinde 24,79±4,16 olarak bulunmuştur. Bu ölçekte de en yüksek ortalama, üniversite mezunu eşe sahip gruptadır.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da eşlerin eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F = 9,358, p < 0,001$). Okuryazar ya da ilkökul düzeyinde ortalama 14,57±5,45, ortaokul düzeyinde 18,05±5,91, lise düzeyinde 16,24±6,15 ve üniversite düzeyinde 19,69±5,29 olarak belirlenmiştir. Üniversite mezunu eşe sahip grup, bu ölçekte de en yüksek ortalama puana sahiptir.

4.2.3. Gelir Düzeyine Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 10. Gelir Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Gelir düzeyi	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Çok kötü ya da kötü	39	20,44	4,68	20,066	0,000*
	Orta	139	24,46	4,54		
	İyi ya da çok iyi	49	26,22	3,48		
Eyleyici Düşünceler	Çok kötü ya da kötü	39	15,05	6,97	43,215	0,000*
	Orta	139	22,78	5,32		
	İyi ya da çok iyi	49	25,35	4,00		
Sürekli umut ölçeği	Çok kötü ya da kötü	39	35,49	11,33	35,592	0,000*
	Orta	139	47,24	9,27		
	İyi ya da çok iyi	49	51,57	6,90		
Öznel mutluluk ölçeği	Çok kötü ya da kötü	39	11,28	4,57	38,314	0,000*
	Orta	139	17,58	5,58		
	İyi ya da çok iyi	49	20,96	4,53		

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında gelir düzeyine göre anlamlı bir fark görülmüştür ($F = 35,592, p < 0,001$). Ortalama puanlar, "Çok kötü ya da kötü" gelir düzeyinde 35,49±11,33, "Orta" gelir düzeyinde 47,24±9,27 ve "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyinde 51,57±6,90 olarak

bulunmuştur. En yüksek ortalama, bu ölçekte de "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyine sahip gruptadır.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut gelir düzeyine göre anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F = 20,066, p < 0,001$). Ortalama puanlar, "Çok kötü ya da kötü" gelir düzeyinde $20,44 \pm 4,68$, "Orta" gelir düzeyinde $24,46 \pm 4,54$ ve "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyinde $26,22 \pm 3,48$ olarak hesaplanmıştır. En yüksek ortalama puan, "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyinde görülmüştür.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 43,215, p < 0,001$). Ortalama puanlar, "Çok kötü ya da kötü" gelir düzeyinde $15,05 \pm 6,97$, "Orta" gelir düzeyinde $22,78 \pm 5,32$ ve "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyinde $25,35 \pm 4,00$ olarak belirlenmiştir. Bu ölçekte de en yüksek puan, "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyine sahip gruba aittir.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 38,314, p < 0,001$). Ortalama puanlar, "Çok kötü ya da kötü" gelir düzeyinde $11,28 \pm 4,57$, "Orta" gelir düzeyinde $17,58 \pm 5,58$ ve "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyinde $20,96 \pm 4,53$ olarak hesaplanmıştır. En yüksek ortalama, yine "İyi ya da çok iyi" gelir düzeyine sahip gruptadır.

4.2.4. Katılımcıların Aldıkları Destek Türleri ve Çocuklarını Cezalandırma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının İncelenmesi

Tablo 11. Destek Grubuna Üyeliğe Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Dernek, vakıf vb. üyeliği	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	64	21,25	3,50	-7,101	0,000*
	Hayır	163	25,29	4,65		
Eyleyici Düşünceler	Evet	64	17,11	6,20	-7,778	0,000*
	Hayır	163	23,93	5,26		
Sürekli umut ölçeği	Evet	64	38,36	9,22	-7,883	0,000*
	Hayır	163	49,22	9,38		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	64	13,77	5,29	-5,819	0,000*
	Hayır	163	18,58	5,73		

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında destek grubuna üye olan ($38,36 \pm 9,22$) ve üye olmayan ($49,22 \pm 9,38$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t = -7,883, p < 0,001$). Destek grubuna üye olmayan katılımcılar, umut düzeyinde daha yüksek puanlar almıştır.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında destek grubuna üye olan ($21,25 \pm 3,50$) ve üye olmayan ($25,29 \pm 4,65$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -7,101, p < 0,001$). Destek grubuna üye olmayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da destek grubuna üye olan ($17,11 \pm 6,20$)

ve üye olmayan ($23,93 \pm 5,26$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -7,778$, $p < 0,001$). Destek grubuna üye olmayan katılımcılar bu ölçekte de daha yüksek puanlara sahiptir.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da destek grubuna üye olan ($13,77 \pm 5,29$) ve üye olmayan ($18,58 \pm 5,73$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -5,819$, $p < 0,001$). Öznel mutluluk düzeyinde de destek grubuna üye olmayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Tablo 12. Ebeveynlerin Çocuklarını Cezalandırma Durumlarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Cezalandırma	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	71	21,92	3,89	-5,077	0,000*
	Hayır	156	25,17	4,71		
Eyleyici Düşünceler	Evet	71	17,77	6,35	-7,122	0,000*
	Hayır	156	23,94	5,31		
Sürekli umut ölçeği	Evet	71	39,69	9,78	-6,850	0,000*
	Hayır	156	49,10	9,52		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	71	14,11	5,52	-5,611	0,000*
	Hayır	156	18,64	5,69		

Özel gereksinimli çocuğun durumu ile ilgili problemleri çözemediğinde çocuğunu cezalandırdığını belirten (Evet) ve bunu yapmadığını belirten (Hayır) katılımcılar arasında "Alternatif Yollar Düşüncesi", "Eyleyici Düşünceler", "Sürekli Umut Ölçeği" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanları karşılaştırılmıştır. Toplam puan ve alt boyut puanlarında p değeri 0,05'ten küçük bulunarak gruplar arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir (Tablo 12).

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında çocuğunu cezalandırdığını belirten ($39,69 \pm 9,78$) ve cezalandırmadığını belirten ($49,10 \pm 9,52$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t = -6,850$, $p < 0,001$). Çocuğunu cezalandırmayan katılımcılar, umut düzeyinde daha yüksek puanlar almıştır.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyutu puanlarında çocuğunu cezalandırdığını belirten ($21,92 \pm 3,89$) ve cezalandırmadığını belirten ($25,17 \pm 4,71$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -5,077$, $p < 0,001$). Çocuğunu cezalandırmayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyutu puanlarında da çocuğunu cezalandırdığını belirten ($17,77 \pm 6,35$) ve cezalandırmadığını belirten ($23,94 \pm 5,31$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -7,122$, $p < 0,001$). Çocuğunu cezalandırmayan katılımcılar bu ölçekte de daha yüksek puanlara sahiptir.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da çocuğunu cezalandırdığını belirten ($14,11 \pm 5,52$)

ve cezalandırmadığını belirten ($18,64 \pm 5,69$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -5,611, p < 0,001$). Öznel mutluluk düzeyinde de çocuğunu cezalandırmayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Özel gereksinimli çocuğun bakımında çekirdek aileden (eş, çocuklar vb.) destek alan (Evet) ve almayan (Hayır) katılımcılar arasında "Alternatif Yollar Düşüncesi", "Eyleyici Düşünceler", "Sürekli Umut Ölçeği" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanlarının farklılıkları bağımsız örneklem t-testi kullanılarak incelenmiştir. Tüm ölçeklerde p değerleri 0,05'ten büyük olduğundan, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Çekirdek Aile Desteğine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek maddeleri	Çekirdek aile desteği	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	198	24,42	4,43	1,834	0,076
	Hayır	29	22,28	6,08		
Eyleyici Düşünceler	Evet	198	22,29	5,99	1,394	0,173
	Hayır	29	20,10	8,12		
Sürekli umut ölçeği	Evet	198	46,71	9,90	1,639	0,111
	Hayır	29	42,38	13,72		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	198	17,50	5,97	1,814	0,071
	Hayır	29	15,34	6,02		

Katılımcıların devletten maddi destek alıp almadıklarına göre "Alternatif Yollar Düşüncesi", "Eyleyici Düşünceler", "Sürekli Umut Ölçeği" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanlarının farklılıklarını incelemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Tüm ölçeklerde p değeri 0,05'ten küçük bulunmuş ve gruplar arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Devletten Maddi Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Devletten maddi destek alma	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	82	23,04	4,46	-2,714	0,007*
	Hayır	145	24,78	4,75		
Eyleyici Düşünceler	Evet	82	19,56	6,83	-4,327	0,000*
	Hayır	145	23,39	5,59		
Sürekli umut ölçeği	Evet	82	42,60	10,84	-3,954	0,000*
	Hayır	145	48,17	9,83		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	82	15,06	6,26	-4,232	0,000*
	Hayır	145	18,45	5,52		

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında devletten maddi destek alan ($42,60 \pm 10,84$) ve almayan ($48,17 \pm 9,83$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t = -3,954, p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar umut düzeyinde daha yüksek puan almıştır.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanları, devletten maddi destek aldığını belirten katılımcılarda ($23,04 \pm 4,46$) ve destek almadığını belirten katılımcılarda ($24,78 \pm 4,75$) farklılık

göstermiştir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t = -2,714$, $p = 0,007$). Destek almayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında devletten maddi destek alan ($19,56 \pm 6,83$) ve almayan ($23,39 \pm 5,59$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -4,327$, $p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar bu ölçekte de daha yüksek puanlara sahiptir.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da devletten maddi destek alan ($15,06 \pm 6,26$) ve almayan ($18,45 \pm 5,52$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -4,232$, $p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar mutluluk düzeyinde daha yüksek puanlara sahiptir.

Tablo 15. Tıbbi/Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek maddeleri	Tıbbi sosyal destek alma	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	58	21,05	3,58	-7,078	0,000*
	Hayır	169	25,21	4,59		
Eyleyici Düşünceler	Evet	58	16,69	5,86	-8,170	0,000*
	Hayır	169	23,83	5,39		
Sürekli umut ölçeği	Evet	58	37,74	8,78	-7,974	0,000*
	Hayır	169	49,05	9,49		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	58	13,95	5,38	-5,072	0,000*
	Hayır	169	18,35	5,81		

Katılımcıların herhangi bir sağlık kuruluşundan tıbbi veya sosyal destek alıp almadıklarına göre "Alternatif Yollar Düşüncesi", "Eyleyici Düşünceler", "Sürekli Umut Ölçeği" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanları arasındaki farklılıklar bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Tüm ölçeklerde p değerleri 0,05'ten küçük bulunmuş ve gruplar arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir (Tablo 15).

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında tıbbi/sosyal destek alan ($37,74 \pm 8,78$) ve almayan ($49,05 \pm 9,49$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t = -7,974$, $p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar umut düzeyinde daha yüksek puanlara sahiptir.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında tıbbi/sosyal destek aldığını belirten katılımcılar ($21,05 \pm 3,58$) ile destek almadığını belirten katılımcılar ($25,21 \pm 4,59$) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -7,078$, $p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar daha yüksek puanlara sahiptir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da tıbbi/sosyal destek alan ($16,69 \pm 5,86$) ve almayan ($23,83 \pm 5,39$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -8,170$, $p < 0,001$). Destek almayan katılımcılar bu ölçekte de daha yüksek puanlara sahiptir.

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da tıbbi/sosyal destek aldığını belirten ($13,95 \pm 5,38$) ve almayan ($18,35 \pm 5,81$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -5,072$, $p < 0,001$). Öznel mutluluk düzeyinde de destek almayan katılımcılar daha yüksek puanlara

sahiptir.

4.2.5. Bakım Verilen Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Elde Edilen Veriler

Özel gereksinimli çocukların sayısına göre katılımcıların "Alternatif Yollar Düşüncesi", "Eyleyici Düşünceler", "Sürekli Umut Ölçeği" ve "Öznel Mutluluk Ölçeği" puanları arasındaki fark incelenmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Özel Gereksinimli Çocukların Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Bağımsız Örneklem t-Testi

Ölçekler	Özel gereksinimli çocuk sayısı	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	1 çocuk	201	24,56	4,55	3,724	0,000*
	2 çocuk	26	21,00	4,84		
Eyleyici Düşünceler	1 çocuk	201	22,44	6,21	2,922	0,004*
	2 çocuk	26	18,65	6,34		
Sürekli umut ölçeği	1 çocuk	201	47,00	10,28	3,427	0,001*
	2 çocuk	26	39,65	10,32		
Öznel mutluluk ölçeği	1 çocuk	201	17,55	6,03	2,307	0,022*
	2 çocuk	26	14,69	5,29		

Not: Katılımcıların vermiş oldukları bilgiler doğrultusundan en fazla özel gereksinimli çocuğa sahip olma sayısı iki “2” olduğu görülmüştür.

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında da bir özel gereksinimli çocuğu olan bireyler ($47,00 \pm 10,28$), iki özel gereksinimli çocuğu olan bireylerden ($39,65 \pm 10,32$) anlamlı şekilde daha yüksek puan almıştır ($t = 3,427$, $p = 0,001$). Bu bulgu, bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin umut düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında, bir özel gereksinimli çocuğu olan ($24,56 \pm 4,55$) ve iki özel gereksinimli çocuğu olan ($21,00 \pm 4,84$) bireyler arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = 3,724$, $p < 0,001$). Bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin Alternatif Yollar Düşüncesi ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyutunda, bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin ($22,44 \pm 6,21$) ortalaması, iki özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin ($18,65 \pm 6,34$) ortalamasından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($t = 2,922$, $p = 0,004$). Bu sonuç, bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin eyleyici düşünceler düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Öznel Mutluluk Ölçeği sonuçları incelendiğinde, bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin ($17,55 \pm 6,03$) mutluluk puanları, iki özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin ($14,69 \pm 5,29$) puanlarından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($t = 2,307$, $p = 0,022$). Bu sonuç, bir özel gereksinimli çocuğu olan bireylerin öznel mutluluk düzeylerinin daha yüksek

olduğunu göstermektedir.

4.2.6. Özel Gereksinim Türüne Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 17. Çocuğun Özel Gereksinim Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Çocuğun özel gereksinim türü	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Hafif Zihinsel	49	22,53	4,87	6,971	0,000*
	Orta Ağır Zihinsel	44	22,45	4,52		
	Ortopedik	19	24,89	4,50		
	Görme Yetersizliği	6	21,67	3,56		
	İşitme Yetersizliği	17	24,65	3,86		
	Üstün Yetenekli	32	28,00	3,20		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	21	22,57	4,61		
	Yaygın Gelişimsel	39	25,59	4,23		
	Hafif Zihinsel	49	20,63	6,74		
Eyleyici Düşünceler	Orta Ağır Zihinsel	44	19,43	6,80	6,714	0,000*
	Ortopedik	19	21,00	6,22		
	Görme Yetersizliği	6	15,17	6,46		
	İşitme Yetersizliği	17	21,82	5,09		
	Üstün Yetenekli	32	26,13	3,30		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	21	21,67	7,05		
	Yaygın Gelişimsel	39	25,08	4,04		
	Hafif Zihinsel	49	43,16	11,10		
	Orta Ağır Zihinsel	44	41,89	10,82		
Sürekli umut ölçeği	Ortopedik	19	45,89	10,48	7,166	0,000*
	Görme Yetersizliği	6	36,83	9,91		
	İşitme Yetersizliği	17	46,47	8,49		
	Üstün Yetenekli	32	54,13	5,86		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	21	44,24	11,37		
	Yaygın Gelişimsel	39	50,67	7,54		
	Hafif Zihinsel	49	15,59	5,49		
	Orta Ağır Zihinsel	44	16,45	6,08		
	Ortopedik	19	15,89	6,74		
Öznel mutluluk ölçeği	Görme Yetersizliği	6	8,67	2,80	6,639	0,000*
	İşitme Yetersizliği	17	16,53	5,49		
	Üstün Yetenekli	32	21,72	4,15		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	21	16,57	6,02		
	Yaygın Gelişimsel	39	19,08	5,35		

Sürekli Umut Ölçeği puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F = 7,166$, $p < 0,001$). Üstün yetenekli çocuğa sahip bireyler bu ölçekte de en yüksek puana ($54,13 \pm 5,86$) sahiptir. Yaygın gelişimsel bozukluğu ($50,67 \pm 7,54$) ve işitme yetersizliği ($46,47 \pm 8,49$) olan çocuklara sahip bireyler bu ölçekte yüksek puanlar almıştır. Görme yetersizliği olan çocuklara sahip bireyler ise en düşük ortalamaya ($36,83 \pm 9,91$) sahiptir.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanları açısından gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F = 6,971$, $p < 0,001$). Üstün yetenekli çocuğa sahip bireylerin bu ölçekte en yüksek ortalamaya ($28,00 \pm 3,20$) sahip olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla yaygın gelişimsel bozukluğu ($25,59 \pm 4,23$), işitme yetersizliği ($24,65 \pm 3,86$) ve ortopedik yetersizliği

(24,89±4,50) olan çocuklara sahip bireyler takip etmektedir. En düşük ortalamalar görme yetersizliği (21,67±3,56) olan çocuklara sahip bireylerde görülmüştür.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında da gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F = 6,714, p < 0,001$). Üstün yetenekli çocuğa sahip bireyler bu ölçekte en yüksek puana (26,13±3,30) sahiptir. Yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuklara sahip bireyler de bu ölçekte yüksek bir ortalamaya sahiptir (25,08±4,04). Buna karşın, görme yetersizliği olan çocuklara sahip bireyler en düşük ortalamaya sahiptir (15,17±6,46).

Öznel Mutluluk Ölçeği puanları açısından da gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F = 6,639, p < 0,001$). Üstün yetenekli çocuğa sahip bireylerin bu ölçekte en yüksek puana (21,72±4,15) sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuklara sahip bireyler bu ölçekte de yüksek bir ortalamaya (19,08±5,35) sahiptir. En düşük puan ise görme yetersizliği olan çocuklara sahip bireylerde bulunmuştur (8,67±2,80).

4.2.7. Ebeveynlerin Bakım Yüğü

Bu çalışmada, cinsiyet ile evde özel gereksinimli çocukların bakımından daha ağırlıklı kimin sorumlu olduğu arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla Ki-kare testi uygulanmıştır. Bu test, cinsiyetin (kadın ve erkek) bakım sorumluluğundaki farklılıklar üzerindeki etkisini incelemek için gerçekleştirilmiştir. Bakım sorumluluğu kategorileri anne, baba, anne-baba birlikte ve diğer aile üyeleri olarak belirlenmiştir (Tablo 18).

Tablo 18. Cinsiyet ile Özel Gereksinimli Çocukların Bakım Yüğü Arasındaki İlişki

		Kadın		Erkek		Kikare	p
		n	%	n	%		
Özel gereksinimli çocukların bakım yükü sorumluluğu	Anne	74	56,9	25	25,8	24,813	0,000
	Baba	0	0,0	3	3,1		
	Anne baba birlikte	53	40,8	67	69,1		
	Diğer aile üyeleri	3	2,3	2	2,1		

Ki-kare testi sonuçlarına göre, cinsiyetin, bakım sorumluluğu üzerindeki dağılımı anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür ($\chi^2 = 24,813, p < 0,001$).

Kadınlar arasında, evde özel gereksinimli çocukların bakımından daha ağırlıklı olarak sorumlu olanların %56,9'u anne kategorisinde yer almıştır ($n = 74$). Erkekler arasında ise anne kategorisinde yer alan herhangi bir birey bulunmamıştır ($n = 0$). Baba kategorisinde bakım sorumluluğu yalnızca erkeklerde %3,1 oranında görülmüştür ($n = 3$), kadınlarda ise bu oran %0 olarak hesaplanmıştır.

Anne ve baba birlikte bakım kategorisinde erkeklerin %69,1'i ($n = 67$) yer alırken, kadınların bu kategorideki oranı %40,8'dir ($n = 53$). Diğer aile üyeleri kategorisinde, kadınların oranı %2,3 ($n = 3$), erkeklerin oranı ise %2,1 ($n = 2$) olarak bulunmuştur.

Bu sonuçlar, kadınların genellikle bireysel olarak bakım sorumluluğunu üstlendiğini, erkeklerin ise daha çok eşleriyle birlikte bakım sorumluluğu aldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, yalnızca babaların bakım sorumluluğunu üstlendiği durumların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

4.2.8. Bakım Veren Ebeveynlerin Özel Gereksinime Sahip Olma Durumları ile İlgili Elde Edilen Veriler

Sürekli Umut Ölçeği puanları incelendiğinde, özel gereksinimi olan ($39,21 \pm 11,63$) ve olmayan ($46,62 \pm 10,32$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t = -2,579$, $p = 0,011$). Özel gereksinimi olmayan katılımcılar, umut düzeyi açısından daha yüksek puanlar almıştır.

Alternatif Yollar Düşüncesi Alt Boyut puanlarında özel gereksinimi olan ($21,57 \pm 5,43$) ve olmayan ($24,32 \pm 4,62$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t = -2,130$, $p = 0,034$). Özel gereksinimi olmayan katılımcılar, Alternatif Yollar Düşüncesi puanlarında daha yüksek bir ortalamaya sahiptir.

Eyleyici Düşünceler Alt Boyut puanlarında özel gereksinimi olan ($17,64 \pm 6,63$) ve olmayan ($22,30 \pm 6,21$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -2,703$, $p = 0,007$). Özel gereksinimi olmayan katılımcılar, bu ölçekte de daha yüksek puanlara sahiptir.

Tablo 19. Ebeveynlerin Özel Gereksinim Durumları ile Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek Maddeleri	Ebeveynlerin özel gereksinim durumu	<i>n</i>	<i>Ort.</i>	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Alternatif Yollar Düşüncesi	Evet	14	21,57	5,43	-2,130	0,034*
	Hayır	213	24,32	4,62		
Eyleyici Düşünceler	Evet	14	17,64	6,63	-2,703	0,007*
	Hayır	213	22,30	6,21		
Sürekli umut ölçeği	Evet	14	39,21	11,63	-2,579	0,011*
	Hayır	213	46,62	10,32		
Öznel mutluluk ölçeği	Evet	14	14,14	6,31	-1,995	0,047*
	Hayır	213	17,43	5,94		

Öznel Mutluluk Ölçeği puanlarında da özel gereksinimi olan ($14,14 \pm 6,31$) ve olmayan ($17,43 \pm 5,94$) katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($t = -1,995$, $p = 0,047$). Özel gereksinimi olmayan katılımcılar, mutluluk düzeyi açısından daha yüksek puanlara sahiptir.

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA

Bu kısımda özel gereksinimli çocuğuna bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleriyle elde edilen bulgularla ilgili tartışma konularına yer verilmiştir. Hipotezlerin ve çıkan bulguların karşılaştırılması yapılmıştır.

Bu çalışmanın genel amacı özel gereksinimli çocuğa bakım veren ebeveynlerinin mutluluk ve umut düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda dokuz tane hipotez belirlenmiş olup, tartışma kısmında bulgular kapsamında elde edilen veriler incelenmiştir.

İlk olarak özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin mutluluk ve umut düzeylerinin incelenmesi amacıyla uygulanan ölçekler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Hem ölçeklerin hem de tüm alt boyutların birbiriyle pozitif kuvvetli ilişkisi bulunmuştur. Mutluluk ile anne baba davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen Karcı ve Topkaya anne ve babanın kabul durumları, çocuğa karşı ilgileri ve sevgi düzeyleri arttıkça, çocuklarının da mutluluk düzeylerinin arttığını belirtmiştir. Sevgi, ilgi ve aile kabulü gibi duygu durumları bireylerde umut, mutluluk, bağlılık, iyimser olmak ve kararlı olmak gibi duygu durumlarına olumlu etki ettiği belirtilmiştir (Karcı ve Topkaya, 2023). Kişilerin mutlu olmasının geleceğe de olumlu etki ettiği ve bu sayede umut düzeylerinin de yükseldiği düşünülmektedir. Mutluluk ve umut kavramlarının çalışmamızda olduğu gibi birbiriyle pozitif ilişkili olduğu kabul edilebilir.

Özel gereksinimli çocuklarına bakım veren ebeveynlerin cinsiyetleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında bir ilişkiye bakıldığında ise: Ebeveynlerin cinsiyetlerine göre mutluluk ve umut düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Aydın'ın 2020 yılında yapmış olduğu çalışmada evli erkeklerin evli kadınlara göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşmıştır (Aydın, 2020). Ancak Kırıcı Çevik ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmaya göre ise kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu gelecekle ilgili beklentilerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca Kırıcı Çevik ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada kadınların yaklaşık %62'sinin, erkeklerin ise yaklaşık %55'inin mutlu olduğu belirtilmiştir (Kırıcı Çevik vd., 2020). Yapılan bir başka çalışmada ise Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların mutluluk düzeylerinin ise normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalardan cinsiyet ayrımı yapmaksızın düşük olduğu ve mutluluk düzeylerini arttırmak için psikolojik destek almalarının var olan mutluluk düzeylerine olumlu olarak etki edeceği belirtilmiştir (Avşaroğlu ve Okutan, 2018). Araştırmalar kapsamında bireylerdeki mutluluk ve umut düzeyleri ile ilgili

farklı sonuçlar verebildiği görülmektedir. Çalışmamızın hipotezinde cinsiyete göre ebeveynlerin mutluluk ve umut düzeylerinde kadınların bakım yükü sebebiyle daha düşük olması beklenmekteyken çıkan sonuçlarda anlamlı bir fark saptanamamıştır. Bunun nedeninin araştırmanın yapıldığı zaman, örneklem, araştırma grubunun ekonomik düzeyi gibi birçok demografik durumun neden olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada da cinsiyete göre mutluluk ve umut düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamasının nedeninin bunlar olduğu gösterilebilir.

Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Hipotezimize göre anlamlı bir fark beklenmekteydi. Eğitim düzeyinin artmasının mutluluk ve umut düzeylerini de arttıracığı düşünülmekteydi. Elde edilen bulgular sonucunda eğitim düzeyi üniversite ve üstü mezuniyeti olan grupta hem bireylerin mutluluk düzeyi, eyleyici düşünceler düzeyi, alternatif yollar düşüncesi düzeyi ve sürekli umut düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. BAREM-GIA araştırma şirketlerinin 2020 yılının ocak ayında ortaklaşa olarak 46 ülkede 45.676 kişi ile gerçekleştirdiği umut ve mutluluk konulu araştırmada Latin Amerika'nın mutlu, Orta Doğu'nun mutsuz olduğu, Türkiye'nin mutluluk oranlarının Fransa ve İngiltere ile aynı çıktığı ortaya konulmuştur. Dünya üzerinde bireylerin eğitim düzeyi arttıkça umut ve mutluluk düzeylerinin de arttığını belirtirken, Türkiye de bunun tam tersi olduğunu belirtmiştir (DigitalAge, 2020). Yapılan çalışmada dünya örneklemine uygun sonuç elde edildiği ancak Türkiye örneklemine ise tam tersi bir durum ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak seçilen örneklem grubu ülkelerin ekonomik düzeyleri gibi faktörlerin de etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin mutluluk ve umut düzeyleri aldıkları eğitim düzeyi göz önünde bulundurulduğunda üniversite eğitimi almış olmalarının mutluluk ve umut düzeylerini diğer eğitim düzeyi alan bireylere göre yükselttiği görülmektedir.

Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin algıladıkları gelir düzeyleri ile umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark beklenen diğer hipotezde ise gelir düzeyi yükseldikçe mutluluk düzeyi, eyleyici düşünceler düzeyi, alternatif yollar bulma düzeyi, sürekli umut düzeyinin de yükseldiği görülmüştür. Kayhan'ın 2023 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre ise özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumu düzeylerinin gelir seviyesi düşük olanların 5,8 ölçek puanı aldığı, orta düzeyde gelir seviyesi olanların 6,09 ölçek puanı aldığı, yüksek gelir düzeyi olanların ise 7,66 ölçek puanı aldığı belirtilmiştir. Gelir seviyesi arttıkça yaşam doyumunun arttığı saptanmıştır (Kayhan, 2023). Özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin gelir düzeylerinin yüksek olmasının mutluluk düzeyi, umut düzeyi, yaşam doyumu düzeylerinin de yüksek olmasını sağladığı görülmektedir. Özel

gereksinimli bireyin sağlık ihtiyağı, bakım ihtiyağı, eğitim giderleri normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla olabildiği düşünölmektedir. Gelir düzeyinin yüksek olması özel gereksinimin sebep olduğu birtakım problemlerle uğraşırken kolaylık sağlayabileceği sonucunu akla getirmektedir.

Özel gereksinim çocuklarına bakım veren ebeveynlerin desteklenme amaçlı dernek, vakıf üyeliği, devletten maddi destek alma, tıbbi ve sosyal destek alma durumlarına göre umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise herhangi bir dernek vakıf üyeliği bulunmayan ebeveynlerin üyeliği bulunan ebeveynlere göre alternatif yollar bulma düzeyi, eyleyici düşönceler düzeyi, sürekli umut düzeyi ve mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu görölmüşür. Yine devletten maddi destek alıp almama durumuna göre özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerde maddi destek almayanların destek alan ebeveynlere göre tüm ölçeklerde ve alt boyutlarda daha yüksek puan aldığı anlaşılmışür. Tıbbi sosyal destek alma durumuna bakıldığında da destek almayan ebeveynlerin destek alan ebeveynlerden daha yüksek mutluluk ve umut düzeyine sahip olduğu, ölçeklerde ve ölçeklerin alt boyutlarında alınan puanlar incelendiğinde görölmektedir. Sosyal destek; duygusal destek, maddi destek ve araçsal destek olarak incelenmektedir (Abay Alyüz, 2020). Bu bakımdan tıbbi desteği, dernek vakıf üyeliği durumlarını ve maddi desteği sosyal destek adı altında düşünölebilir. Canatan ve İpek'in Türkiye'de hane halklarına yapılan sosyal yardımların belirleyicilerini ele aldığı çalışmada ev içindeki birey sayısı arttıkça normal şartlarda eve gelen gelirin artması sebebiyle sosyal desteğe ihtiyağın azaldığı, ancak yıllar geçtikçe sosyal desteğe ihtiyağın arttığı ve desteğe rağmen destek gerektiren problemlerin devam ettiği belirtilmektedir (Canatan ve İpek, 2021). Çekirdek aile desteği konusunda aile içinde destek alan ailelerin destek almayan ailelere göre ölçek puanları incelendiğinde ise anlamlı bir fark bulunamamışür. Bu çalışmada da dernek, vakıf üyeliği, sosyal yardım, tıbbi destek türlerinden ihtiyağı olan ebeveynlerin destek almayan ebeveynlere göre daha düşük ölçek ve alt puanları almalarının sebebi verilen destekle var olan sorunun kısmen gideriliyor olması kalıcı çözüm sunulmaması olduğu akla gelmektedir. Ayrıca özel gereksinimli çocuğa bakım veren tüm ebeveynlerin karşılaştıkları zorluklarla daha rahat başa çıkabilmeleri için profesyoneller aracılığıyla psikolojik destek verilmesi gerektiği düşünölmektedir.

Özel gereksinim çocuklarına bakım veren ebeveynlerin çocuklarını cezalandırıp cezalandırmama durumlarına göre umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise çocuğunu cezalandırmayan ebeveynlerin çocuğunu cezalandıran ebeveynlere göre mutluluk düzeyleri, sürekli umut düzeyleri ve tüm alt boyutlardaki aldıkları puan daha yüksek çıktığı belirlenmişür. Kumcağız ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada, annelerin %82,4'ünün

ilkokul, babaların ise %69,3'ünün ilkokul mezunu olduğu görülmüş ve ailelerin çocuklarının gelişimiyle ilgili bilgilendirilmeye ihtiyaç duydukları saptanmıştır (Kumcağız vd., 2018). Yaptığımız araştırmada ise lise ve üstü eğitim gören ebeveynlerin oranının yaklaşık %70 olması ve daha az eğitim alan ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyinin de düşük çıkması, bilgiye ihtiyaçlarından kaynaklı olabileceğini akla getirmektedir. Bilgiye ulaşamayan ailelerin ise çözüm olarak ceza yöntemini kullandığı düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarıyla ilgili problemleri çözmek için bilgiye ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Kumcağız vd., 2018). Cezalandırmanın çözüm olmayacağını düşünen ailelerin farklı başa çıkma yöntemleri deneyerek sonuca ulaşmaya çalıştıkları düşünülmektedir. Buna karşılık, ihtiyaç duydukları bilgiyi edinemeyen veya cezalandırmanın etkili olacağını düşünen ebeveynlerin, çocuğunu cezalandırmayanlara kıyasla daha düşük mutluluk ve umut düzeyine sahip olmasının, uzmanlardan alınacak bilgi ve yönlendirmeye olan gereksinimden kaynaklandığı sonucuna ulaşılabilir.

Özel gereksinimli çocukların sayısı ile bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise bir özel gereksinimli çocuğa bakım veren ebeveynlerin mutluluk düzeyi, alternatif yollar bulma düzeyi, eyleyici düşünceler düzeyi ve sürekli umut düzeyi iki tane özel gereksinimli çocuğa bakım veren ebeveynlere göre yüksek olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğa bakım veren ebeveynlerin stres, kaygı gibi duygu durum bozukluklarının yanı sıra sosyal sorunlara da sahip oldukları belirtilmektedir (Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan, 2013; Temiz, 2018; Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan yaptıkları çalışmalarında bu duygu durum bozukluklarının giderilebilmesi için ailelerin ve çocukların sosyal açıdan destek görmesi gerekmektedir (Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan, 2013). Bir diğer çalışmada ise bu sorunların sadece sosyal değil psikolojik ve ekonomik olarak birçok boyutuyla değerlendirilmesi gerektiği saptanmıştır (Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Özel gereksinimli bireyin hem kendi yaşamı hem de çevresindeki kişilerin yaşamı gereksinim türüne bağlı olarak birtakım zorluklar içermektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler bu zorluklardan dolayı stres, kaygı sosyal kabul gibi sıkıntılar yaşamaktadır. Özel gereksinimli çocuk sayısı ailede arttıkça ebeveynlerin yükü de artmaktadır. Bu nedenle özel gereksinimli çocuk sayısı bir olan ebeveynlerin, iki olan ebeveynlere göre mutluluk ve umut düzeylerinin yüksek olması beklenilmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular da bu düşüncayı desteklemektedir.

Özel gereksinim çocukların gereksinim türü ile bakım veren ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise mutluluk düzeyi, alternatif yollar bulma düzeyi, eyleyici düşünceler düzeyi ve sürekli umut düzeyi en yüksek olan grup üstün yetenekli

çocuğa sahip ebeveynlerin olduğu belirlenmiştir. En düşük düzey incelendiğinde ise mutluluk düzeyi, alternatif yollar bulma düzeyi, eyleyici düşünceler düzeyi ve sürekli umut düzeylerinde görme yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin oluşturduğu görülmektedir. Yazıcı ve arkadaşlarının görme yetersizliğine sahip çocukların aileleri ile ilgili yaptığı çalışmada, ailelerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemiştir (Yazıcı vd., 2015). Ayrıca Avşaroğlu ve Çavdar'ın çalışmasında ailelerin yetersizlikle ilgili çaresiz kalması da hem çocuğun hem de ebeveynin kaygı düzeyini arttırdığı saptanmıştır (Avşaroğlu ve Çavdar, 2018). Ailelerin kaygı düzeyinin yüksek oluşu, çocuklarıyla ilgili gelecek kaygıları mutluluk ve sürekli umut düzeylerini de etkilediği düşünülmektedir. Üstün yetenekli çocuklarda diğer özel gereksinim türlerindeki gibi bir yetersizlikten bahsedilmemesinden dolayı gereksinim türüne göre incelenen umut ve mutluluk düzeylerinin bu grupta yüksek çıkması beklenen bir durumdur. Ancak ölçeklerdeki hem alt boyutlara hem de ölçek puanlarına göre bakıldığında hepsinde en düşük çıkan grubun görme gereksinimi duyan çocuğa sahip ailelerin oluşu bu yetersizlik türüne göre daha fazla araştırma yapılabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Özel gereksinimli çocuğun bakımından daha çok hangi ebeveynin sorumlu olduğu sorusuna cevap olarak ise annelerin babalardan daha fazla ilgilendiği görülmektedir. Ancak cinsiyete göre mutluluk ve umut düzeylerine bakıldığında bir fark tespit edilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Kılıç ve Şenol'un çalışmasında anne çocuğa daha yakınken, baba onları dıştan saran bir çember olarak kabul görmektedir (Kılıç ve Şenol, 2025). Bundan dolayı çalışmamızda babaların yaklaşık %69'u çocuklarının bakımından birlikte sorumluyuz cevabını vermiş olmalarına rağmen, annelerde bu oran yaklaşık %41 olarak görülmektedir. Ayrıca tüm katılımcılardan %43,6'sı sadece anne sorumlu derken, sadece baba sorumlu diyenlerin oranının %1,3 olması bakım yükünün annede olduğunu gösterebileceği düşünülmektedir. Yine Kılıç ve Şenol çalışmasında babaların, çalışan annelerin sayısının artmasıyla birlikte evdeki yükü paylaşmaya başladıkları ve eski ata erkil babalık kavramının dışına çıktıkları tespitinde bulunmuşlardır (Kılıç ve Şenol, 2025). Bir diğer çalışmada anne babaların aile içindeki rolleri adaletli bir şekilde paylaşmasının çocukların da özgüvenli olmasına olanak sağlayacağı belirtilmektedir (Balin, 2021). Ancak toplumumuz da ev dışındaki işlerden baba yani dıştan saran çember, ev içindeki işlerden anne sorumludur algısı çalışmamızdaki sonucun bu şekilde çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Babalar ev dışında olan işleri hallettiği için kendilerini çocuk bakımını da anne ile birlikte yaptıklarını görüyor olabilirler. Anneler ise ev içinde babanın yük paylaşımı yapmamasından dolayı bakım yükünün kendilerinde olduklarını düşünüyor olabilirler. Sonuç olarak asıl bakım yükünün annede olduğu görülmektedir. Fakat anne babaların mutluluk ve umut düzeyleri arasında bir fark görülmemesi çalışmamızda

beklenilmeyen bir sonuçtur. Çünkü özel gereksinimli çocukların bakım yükü normal gelişim gösteren çocuklara göre daha zor olduğu bir gerçektir.

Özel gereksinimli çocuğu olup bakım veren ebeveynlerden en az birinde de özel gereksinim durumu bulunanların umut ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise özel gereksinimi olmayan ebeveynler, özel gereksinime sahip ebeveynlere göre alternatif yollar bulma düzeyi alt boyutu, eyleyici düşünceler düzeyi alt boyutu, sürekli umut düzeyi ve mutluluk düzeyi ölçeklerinde daha yüksek puan aldığı görüşmüştür. Yapılan çalışmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin stres ve kaygı gibi duygu durumlar yaşadığı belirlenmiştir (Temiz, 2018; Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Ayrıca ailelerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığı ve bakım yükünün de etkisiyle ekonomik sorunlara sebep olduğu ortaya konmuştur (Gültekin ve Sezer, 2017). Ebeveynlerin yaşadıkları stres, kaygı gibi duygular, maruz kaldıkları dışlanma ve ekonomik problemlerin yanı sıra kendilerinin de gereksinim türlerinden birine sahip olmaları hem çocukken yaşadıkları problemleri sürekli hatırlamalarına neden olabilir hem de çocuklarına bakım sırasında ekstra zorluklar getirebilir. Özel gereksinimli çocuk sayısının artması nasıl ebeveynlerin mutluluk ve umut düzeylerinin düşmesine neden oluyorsa, ebeveynlerden birinin de özel gereksinime sahip olması yine mutluluk ve umut düzeylerinin azalmasına neden olabilmektedir.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerin sonuçları ele alınmıştır. Daha sonra sonuçlarla ilişkili olarak önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuç

Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri, çeşitli demografik ve psikososyal değişkenler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

1. Cinsiyet, ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeylerinde anlamlı bir fark yaratmamıştır.
2. Eğitim düzeyi arttıkça ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeylerinde de artış gözlenmiştir.
3. Gelir düzeyi ile umut ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır.
4. Çocuğun özel gereksinim türü, ebeveynlerin psikolojik iyi oluşu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri daha yüksekken, görme yetersizliği olan çocukların ebeveynleri bu duyguları daha düşük düzeyde yaşamaktadır.
5. Ailedeki özel gereksinimli çocuk sayısının artması, umut ve mutluluk düzeylerinde düşüşe neden olmaktadır.
6. Kendisi de özel gereksinimli olan ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.
7. Sosyal destek alan bireylerin umut ve mutluluk düzeyleri, destek almayan bireylerle kıyaslandığında daha düşüktür. Bu bulgu, alınan desteklerin yeterli ya da etkili olmadığını göstermektedir.
8. Çocuğunu cezalandırmayan ebeveynlerin, daha yüksek umut ve mutluluk düzeylerine sahip olduğu belirlenmiştir.
9. Çocuk bakım sorumluluğu çoğunlukla annenin üzerindedir; ancak bu durum, cinsiyete bağlı olarak umut ve mutluluk düzeylerinde farklılığa neden olmamıştır.
10. Ebeveynlerin umut ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı, pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır.

6.2. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar dikkate alınarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler, alan yazın ve uygulama açısından yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

1. Psikolojik danışmanlık ve destek hizmetleri, özellikle düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip ebeveynler ile birden fazla özel gereksinimli çocuğa sahip aileler için daha erişilebilir hale getirilmelidir.
2. Görme yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine yönelik özel psikoeğitim programları geliştirilmeli ve bu bireylerin psikolojik sağlamlıklarını destekleyici hizmetler artırılmalıdır.
3. Sosyal destek mekanizmalarının içeriği niteliksel olarak değerlendirilerek, geçici yardım anlayışından çıkıp uzun vadeli ve bütüncül destek modelleri geliştirilmelidir.
4. Umut odaklı psikoeğitim programları aracılığıyla ebeveynlerin baş etme becerileri desteklenmeli ve pozitif ebeveynlik yaklaşımları teşvik edilmelidir.
5. Çocuk bakım yükünün yalnızca anneler üzerine düşmemesi adına, babaların bakım süreçlerine etkin katılımı sağlanmalı; toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farkındalık artırıcı eğitimler düzenlenmelidir.
6. Gelecekte yapılacak araştırmalar, farklı özel gereksinim türleri bağlamında gruplar arası karşılaştırmalar yaparak daha derinlemesine analizler ortaya koymalıdır.
7. Umut ve mutluluğun birbiriyle ilişkili olduğu bulgusu doğrultusunda, eğitim kurumları ve rehabilitasyon merkezlerinde ebeveynlere yönelik pozitif psikoloji temelli müdahale programları yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abay Alyüz, S. B. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim*, 4(1), 115-134. <https://doi.org/10.37344/talim.2020.4>
- Adibsereshki, N. ve Hatamizadeh, N. (2023). Social intelligence of students with and without hearing impairment in mainstream schools. *International Journal of Special Education*, 38(2), 58-65. <https://doi.org/10.52291/ijse.2023.38.22>
- Akarsu, Ö. (2018). *Zihinsel yetersiz çocukların aile yükü, özbakım becerileri, annelerinin yaşam doyumu ve etkileyen faktörler* [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/400756>
- Akgün, R. ve Çifci, E. G. (2010). Engelli çocuğa sahip ailelerde güçlendirme yaklaşımı vesosyal destek sistemi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 1(1), 23-36.
- Aksamit, D. ve Del Mar Badia Martin, M. (2022). Experiences of mothers who care for adults with profound intellectual disabilities. Qualitative study. *International Journal of Special Education*, 36(2), 1-12. <https://doi.org/10.52291/ijse.2021.36.13>
- Akşit, G. ve Kanbir, A. (2020). Engelli çocuğun evliliğe etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 791-812. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.664131>
- Alatlı, R. (2018). *Genel ve özel eğitim öğretmenlerinin sınıf yönetimi bilgileri ile sınıf yönetimine ilişkin öz yetkinliklerinin karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/84914>
- Albayrak Dengiz, N. ve Yılmaz, D. (2015). Üstün zekali ve üstün yetenekli çocuklarda algılanan sosyal destek düzeyinin benlik saygısına etkisinin incelenmesi. *HAYEF Journal of Education*, 12(1), 177-190.
- Ardıç, A., Baloğlu, M., Olçay, S. ve Kesici, Ş. (2022). Yetersizliğe ebeveyn tepkileri ölçeği: geliştirme ve psikometrik özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 63, 333-359. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1039943>
- Arslan, E. ve İnce, G. (2016). 12 haftalık egzersiz programının atipik otizmli çocukların kaba motor beceri düzeylerine etkisi. *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences*, 1(1), 51-62. <https://doi.org/10.18826/ijsets.66769>
- Ataman, A., Özmen, E. R., Özdemir, S., Altunay Arslantekin, B., Şafak, P., Karakoç, T. ve Çitil, M. (2012). *Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim* (1. bs). Vize Basın Yayın.

- Avşaroğlu, S. ve Çavdar, İ. (2018). Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 105-122. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.399486>
- Avşaroğlu, S. ve Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59-76.
- Aydın, A. (2012). Görme engelli üniversite öğrencilerinin bilgi erişim sorunları üzerine yapılmış bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 13(1), 93-116. <https://doi.org/10.15612/BD.2012.170>
- Aydın, H., Bucak, İ. H. ve Bağış, H. (2020). Tanı karmaşasına yol açan iki olgu: Rett sendromu. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10(1), 128-132. <https://doi.org/10.31832/smj.604977>
- Aydın, H. İ. (2020). Mutluluk ve ekonomi: Yaşam memnuniyeti araştırması üzerinden bazı dikkatler. *Current Research in Social Sciences*, 6(2), 135-148. <https://doi.org/10.30613/uresosc.745642>
- Aydoğdu, F. (2020). Öğretmenlerde çözüm odaklı düşünmenin mutluluk, sürekli umut ve yaşam doyumu üzerindeki etkisinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Van Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/261889>
- Balci, E. ve Çelen, N. (2023). Dil ve konuşma güçlüğü olan ilkokul öğrencilerinin yaratıcı drama yöntemiyle iletişim becerilerinin geliştirilmesi. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, 777-789. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1405794>
- Balin, H. (2021). Aile içi rollerde babalığın önemi. *Çocuk ve Medeniyet*, 6(11), 55-81.
- Barkley, R. A. (2015). History of Attention- deficit/hyperactivity disorder. R. A. Barkley ve K. R. Murphy (Ed.), *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment* içinde, 4(1), 3-50. Guilford Press.
- Başbakkal, Z. ve Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Baumberger, J. P. ve Harper, R. E. (2007). *Assisting students with disabilities: A handbook for school counselors*. Corwin Press.
- Baykan, Z. (2000). Özürlülük, engellilik, sakatlık nedenleri ve korunma. *Türk Tabipler Birliği Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(9), 1-7. <https://www.ttb.org.tr/sted/sted0900/4.html>
- Baykoç, N. (2011). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim* içinde (ss. 15-29). Eğiten Kitap.
- Bayrakçı, M. ve Susam, B. (2021). Sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerin özelliklerine ve eğitimlerine yönelik görüşleri. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim*

Fakültesi Dergisi, 4(2), 45-56.

- Bekar, B. (2020). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ve olmayan çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/107292>
- Bıyıklı, L. (2019). Özel eğitime muhtaç olma nedenleri ve önleme yolları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 9(1), 487-501. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000462
- Bozak, B., Eldeniz Çetin, M. ve Çay, E. (2020). Çoklu yetersizliği olan bireylerle yapılmış tek denekli araştırmaların incelenmesi: Sistematiik derleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(2), 357-381. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.521556>
- Canatan, B. ve İpek, E. (2021). Türkiye’de hanehalklarına yapılan sosyal yardımların belirleyicileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 221-241. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.813685>
- Cihangir Çankaya, Z. ve Meydan, B. (2018). Ergenlik döneminde mutluluk ve umut. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), 207-222. <https://doi.org/10.17755/esosder.316977>
- Ciminli, A. (2022). Okulda öznel iyi oluşun yordayıcıları olarak akademik öz-yeterlik ve umut. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 37-50. <https://doi.org/10.55107/turksosbilder.1063908>
- Ciminli, A., Yılmaz, A. T. ve Kazdal, C. (2023). Ortopedik engelli bireylerde iyi oluş ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(37), 241-257. <https://doi.org/10.35675/befdergi.1198987>
- Cumurcu, B., Karlıdag, R. ve Almış, B. (2012). Sexuality among people with physical disability. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 4(1), 84-98. <https://doi.org/10.5455/cap.20120406>
- Çağlar, D. (1982). Ortopedik özürü çocuklar ve eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*, 2(2), 115-184.
- Çavuşoğlu, D. (2022). Çocuklarda işitme engeli. *Çocuk ve Medeniyet*, 7(13), 162-168.
- Çayır, A. ve Koçbeker Eid, B. N. (2010). Öğrenme güçlüğü çeken bir ilköğretim 3.sınıf öğrencisinin kaynaştırma sınıfındaki sosyal uyum becerilerinin incelenmesi. *Education Sciences*, 5(4), 1764-1776.
- Çetiner, Ö. ve Sucuoğlu, B. (2019). Duygusal ve davranışsal bozukluk açısından risk altında olan ilköğretim öğrencilerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 1-28. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.385874>

- Çınar, İ., Çınar, Ş., Sarıkaya, E. ve Yağızefe, D. (2023). Otizm spektrum bozukluğu/yaygın gelişimsel bozuklukta ailelerin ekonomik yükleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(1), 49-64.
- Davis, G. A. (2006). *Gifted children and gifted education: A handbook for teachers and parents* (3. bs). Great potential.
- Demiray, G. (2019). *Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde yaşam kalitesi, umutsuzluk ve yılmazlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Diassea, M. D. ve Kawai, N. (2024). Evidence-based practices for students with visual impairments in regular settings: An integrated review. *International Journal of Special Education*, 39(2), 75-86. <https://doi.org/10.52291/ijse.2024.39.23>
- Diener, E. (2009). Assessing well-being. E. Diener (Ed.). *Assessing subjective well-being: Progress and opportunities* içinde (3. bs, ss. 25-65) Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4>
- Diener, E. ve Tov, W. (2007). Subjective well-being and peace. *Journal of Social Issues*, 63(2), 421-440. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00517.x>
- DigitalAge. (2020). Türkiye’de ve dünyada “umut ve mutluluk”. *Digital Age*. <https://digitalage.com.tr/turkiyede-ve-dunyada-umut-ve-mutluluk-arastirma/>
- Dik, G., Akay, K., Kayacan, Y. ve Makaracı, Y. (2016). Sporcu ve sedanter ortopedik engellilerde depresyon düzeyinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 100-109.
- Doğan, T. ve Totan, T. (2013). Psychometric properties of turkish version of the subjective happiness scale. *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 1(1), 23-31.
- Dökmen, Ü. (1996). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati* (3.bs). Sistem Yayıncılık.
- Duralioğlu, M. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğa sahip çocuklarda `çocuğun dikkatini değerlendirme ölçeğinin` uygulaması: İstanbul Avrupa Yakası örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/342347>
- Duran, B. (2019). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış çocuğu olan ve olmayan anne ve babaların yaşam doyumlarının bazı değişkenlerle incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Okan Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/631456>
- Eldeniz Çetin, M. ve Sönmez, M. (2019). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 17(3), 116-142. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466339>

- Ercan, F. Z., Kırlioğlu, M. ve Kalaycı Kırlioğlu, H. İ. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 597-628. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.459666>
- Ercan, H. (2021). *Birlikte seslendirme ve sergileme etkinliklerinin müzik öğretmeni adaylarının umut ve mutluluk düzeylerine etkisi* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Erdem, Ö. ve Nazlı, S. (2024). Özel gereksinimli çocukları olan ailelerin ihtiyaçlarının incelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 7(2), 88-128. <https://doi.org/10.58434/apdad.1557336>
- Erdinçler, G. (2018). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, diğer ruhsal tanılarının sıklığı ve bu tanılarının farklı işlevsellik alanlarına etkileri* [Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/396019>
- Eripek, S. (2012). *Zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri*. Eğiten Kitap.
- Eryılmaz, A. (2017). Pozitif psikoterapiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(3), 346-362. <https://doi.org/10.18863/pgy.288667>
- Eurostat, ve European Commission. (2023). *Disability in the EU: Facts and figures*. Consilium. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/disability-eu-facts-figures/>
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023, Nisan). *Engelli ve yaşlı hizmetleri bülteni*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf
- Foto Özdemir, D. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuklarda risperidon tedavisinin beyin kan akımı ile değerlendirilmesi* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/369710>
- Gilik, A. ve Avşaroğlu, S. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1022-1035. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330239>
- Gülgönen, S. (1994). *Genetik hastalıkların sınıflandırma ve analizinde bilgisayarlı kayıt sisteminin etkinliği* [Yüksek lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/25728.pdf>
- Gültekin, T. ve Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Gündüz, S., Işıtan, S. ve Şahin, S., (2011). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. N. Baykoç (Ed.), *Özel gereksinimli çocukların aileleri ve öğretmenleri içinde* (ss. 105-156). Eğiten Kitap.

- Güngörmüş Özkardeş, O. (2016). Türkiye’de özel öğrenme güçlüğüne ilişkin yapılan araştırmaların betimsel analizi. *Bogazici University Journal of Education*, 30(2), 123-153.
- Gwitimah, M. A. R., Box, P. O. ve Khupe, W. (2008). *Promoting education ve training of disabled people*. Southern African Federation of the Disabled.
- Hassamancıoğlu, U., Akın, A., Yoldaş, C. ve Şahin, S. (2020). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde, aile içi roller ve çocuğu tanıma becerilerinin aile yılmazlığına etkisinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1176-1200. <https://doi.org/10.33417/tsh.714363>
- Howard, V. F., Williams, B. F. ve Lepper, C. (2010). *Very young children with special needs: A foundation for educators, families, and service providers* (4. bs). Pearson.
- Irwin, V., Wang, K., Jung, J., Kessler, E., Tezil, T., Alhassani, S., Filbey, A., Dilig, R., Mann, F. B., Barnett, M., Purcell, S. ve Nachazel, T. (2024). *Report on the condition of education 2024*. National Center for Education Statistics.
- Kadan, G. (2022). Özel öğrenme güçlüğünde aile ve duygusal süreçler. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 7(1), 43-60.
- Kadioğlu Ateş, H. ve Mazi, M. G. (2017). Türkiye’de üstün yetenekliler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlere genel bir bakış. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 4(3), 33-57.
- Kahraman Güloğlu, F. (2022). Engellilik hakkında kavramsal karmaşanın nedenleri ve Türkiye’deki durum. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 291-315. <https://doi.org/10.33417/tsh.989123>
- Karabaş, A. ve Aydın, M. F. (2023). Çocuklarda otizm şiddetinin sosyal iletişim ile ilişkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 10(2), 171-182. <https://doi.org/10.52880/sagakaderg.1184276>
- Karacan Şimşek, Ç., Demir, Ö. ve Şahin Yılmaz, N. (2023). Engelli çocuklara sahip olan ailelerdeki kaygı düzeyi: Derleme. *Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(3), 85-94.
- Karakuş, F. (2011). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144. <https://doi.org/10.17860/efd.89448>
- Karakuzu, A. (2020). *Gelişimsel dil ve konuşma bozukluğu olan 2-6 yaş arası çocuklarda ebeveyn tutumlarının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/110764>
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (28. bs). Nobel.

- Karcı, A. ve Topkaya, N. (2023). Ergenlerde anne baba tutumlarının umut ve iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 99-114. <https://doi.org/10.24315/tred.1011910>
- Kardaş, Ö., Balça Çapan, Y., Yüksel, M. E. ve Tunca, H. (2019). Asperger sendromu olan olguda captagon kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 20(1), 40-43.
- Karpat, D. ve Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne-babalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(2), 69-89. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000171
- Kaya, N. G. ve Babahanoğlu, R. (2023). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 886-898. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1326435>
- Kayhan, N. (2023). *Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi]. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/6715>
- Kılıç, S. ve Şenol, D. (2025). Geleneksel babalıktan yeni babalığa; babaların çocuk bakımına katılımı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 166-181.
- Kırcı Çevik, N., Yinanç, A. ve Kantar, G. (2020). Türkiye’de eğitim ve sosyal göstergelerin mutluluk ile ilişkisi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(2), 50-60.
- Koçak, A. N., Akın, C. ve Bayrak, Ö. N. (2023). Babaların dil ve konuşma bozukluklarına yönelik bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Atlas Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(7), 14-24. <https://doi.org/10.54270/atljm.2023.33>
- Kumcağız, H., Bozkurt, Y. ve Kurtoğlu, E. (2018). Zihinsel engelli öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Kurt Özdöner, B. ve Konuk Er, R. (2023). Okul öncesi dönemde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklara yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(1), 79-90.
- Kuru Balta, H. (2019). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış çocuklar ile öğrenme bozukluğu tanısı almış 6-8 yaş çocukların görsel algı becerilerinin karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/710976>
- Leonard, L. B. (1998). *Children with specific language impairment*. The MIT Press.
- Luckasson, R., Schalock, R. L. ve Tasse, M. J. (2010). Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports. American Association on Intellectual and

- Developmental Disabilities (Ed.), *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports* içinde (11. bs., ss. 17–55).
- Manğal, E., Karakuş, G., Tamam, L., Namlı, Z., Demirkol, M. E. ve Çam Ray, P. (2022). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanılı çocukların ebeveynlerinde riskli internet kullanımı ve dürtüsellik. *Dicle Medical Journal*, 49(1), 131-141. <https://doi.org/10.5798/dicletip.1086320>
- McLeod, T. A. (2022). Parent-educator partnerships in special education services provision: A thematic exploration of challenges faced by culturally and linguistically diverse families. *International Journal of Special Education*, 37(1), 24-39. <https://doi.org/10.52291/ijse.2022.37.24>
- McMinn, J. (2005). *Supporting children with speech and language impairment and associated difficulties: Suggestions for supporting the development of language, listening, behaviour and motor skills*. Continuum.
- Millî Eğitim Bakanlığı Özel, Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği (22.07.2005). 25883. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050722-14.htm>
- Mutlu, H., Vardarcı, G. ve Girli, A. (2021). Otizmlı çocuğu olan anne babaların yaşam doyumu, sosyal destek ve umut düzeyleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 153-167. <https://doi.org/10.53444/deubefd.870973>
- Müezzın, E. E., Arar, M. ve Omaç, E. (2018). Investigation of Internet Usage and Social Exclusion—Social Inclusion of Individuals Who Diagnosed Orthopaedic Disability. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 5(2), 106-124.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (07.07.2018) 30471. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileler*. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/92202/01_05_ustun-yetenekli-cocuklar.pdf
- Özkubat, U. ve Özdemir, S. (2012). Görme yetersizliğinden etkilenmiş ve normal gelişim gösteren çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 13(1), 1-14. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000163
- Quinn, C. (2006). *100 questions ve answers about autism: Expert advice from a physician/parent caregiver*. Jones and Bartlett.
- Salman, U. (2017). Intelligence scales used in Turkey. *Istanbul Bilim University Florence Nightingale Journal of Medicine*, 3(2-3), 87-89.

<https://doi.org/10.5606/fng.btd.2017.018>

- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.
- Sivrikaya, T. ve Çiftçi Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-29. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000182
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Snyder, C. R. (2010). Handbook of hope: Theory, measures ve applications. C. R. Snyder (Ed.), *Genesis: The birth and growth of hope* içinde (1. bs, ss. 25-36). Academic Press.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C. ve Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 570-585.
- Sunal, G. ve Erdur, G. (2022). Sinemada asperger sendromu bağlamında benim adım Khan filminin değerlendirilmesi. *Anasay*, 0(21), 307-324. <https://doi.org/10.33404/anasay.1147331>
- Sütçü, S. (2023). Kronik hastalıklarda sosyal hizmet. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 50-59.
- Şafak, Ş. ve Türkmen, A. S. (2022). İşitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin bakım yükü ve aile işlevi arasındaki ilişki. *Türk Odyoloji ve İşitme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 47-53.
- Şahin, A. ve Şahin, F. (2020). Zihinsel engelli çocuklarda spora katılımın sosyal beceri gelişimine etkileri. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 236-242. <https://doi.org/10.38021/asbid.764254>
- Şahin, M., Aydın, B., Sarı, S. V., Kaya, S. ve Pala, H. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Education Journal*, 20(3), 827-836.
- Tarhan, S. ve Bacanlı, H. (2015). Sürekli umut ölçeği. *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 3(1), 1-14.
- Tekin, A. (2020). *Öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerle ilgili aile görüşlerinin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/690832>
- Temiz, K. (2018). *Görme engellilerde ruhsal belirtilerin, yaşam doyumunun ve stresle baş etme tarzlarının araştırılması* [Doktora Tezi]. İnönü Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/136866>

- Terzi İlhan, S. ve Işık, Ş. (2022). Özel gereksinimli çocuğu olan evli bireylerin kişilik özellikleri ile çift uyumları arasındaki ilişkide bağlanma yaralanmalarının aracı rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(56), 501-537. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.931593>
- Tınaz, D. (2012). Ergen ve yetişkinde ADHD-dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu. *HAYEF Journal of Education*, 1(1), 195-206. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhayefd/issue/8787/109803>
- Tuzgöl-Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2011). *Türkiye istatistik kurumu nüfus ve konut araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Arastirmasi-2011-15843>
- Uğurlu Akbay, H. E. (2023). Erken çocukluk döneminde duygusal davranışsal bozukluklar: Özel eğitim bağlamında tanım, sorunlar ve davranışsal desteğe yönelik etkili uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58, 3028-3055. <https://doi.org/10.53444/deubefd.1344422>
- World Health Organization ve World Bank. (2011). *World report on disability 2011*.
- Yavuz, H., Baran, G. ve Bıçakçı, M. Y. (2010). İşitme engelli ve işitme engeli olmayan 9-17 yaş grubundaki çocukların sosyal uyumlarının karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1), 7-23.
- Yazıcı, D. N. ve Durmuşoğlu, M. C. (2017). An examination of the problems encountered by families having children with special needs and their expectations. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 30(2), 657-681. <https://doi.org/10.19171/uefad.369222>
- Yazıcı, F., Okcu, B. ve Sözbilir, M. (2015). Ailelerin görme engelli çocuklarına yönelik gelecek kaygıları. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 142-164. <https://doi.org/10.12984/eed.90933>
- Yıldırım, S. A. (2019). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı ilköğretim öğrencilerinde duygu ayarlama ve sosyal becerilerin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/376449>
- Yıldız, M., Özsoy, F., Batmaz, S., Songur, E., ve Karakulah, K. (2016). Investigation of medical board reports of disability due to mental health problems. *Cukurova Medical Journal*, 41(2), 253-258. <https://doi.org/10.17826/cutf.202194>
- Yılmaz, S. ve Tortop, H. S. (2018). Üstün yetenekli öğrencilerde beklenmedik başarısızlık. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 5(2), 1-9.

- Yüksel, H. ve Tanrıverdi, A. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 535-559. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.493089>
- Zabun Sever, M. (2020). *Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinde aile yükü ve öfke düzeyi* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/453501>
- Zhang, F., Zhou, Q., Chen, Y., Lei, J. ve Chen, L. (2025). Speechreading ability is related to phonological awareness and reading comprehension in adults with hearing impairment in China. *Clinical Linguistics ve Phonetics*, 39(6-8), 602-624. <https://doi.org/10.1080/02699206.2024.2446833>

EKLER

Ek 1. Kullanılan Ölçekler ve Formlar

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Bu veri toplama formu Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında “Özel Gereksinimli Çocuklara Bakım Veren Ebeveynlerinin Mutluluk ve Umut Düzeylerinin İncelenmesi” adlı tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Yüksek lisans Öğrencisi İsmail ÖZBAHADIR

1. Yaşınız;
2. Cinsiyetiniz; Kadın () Erkek ()
3. Eğitim durumunuz;
Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite ve üzeri ()
4. Eşinizin eğitim durumu;
Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite ve üzeri ()
5. Mesleğiniz;
6. Eşinizin mesleği;
7. Yaşayan kaç çocuğunuz var?
8. Çocuklarınızın kaç tanesi özel gereksinime sahip?
9. Çocuğunuzun veya çocuklarınızın özel gereksinim durumu nedir?
Hafif Zihinsel () Orta ve Ağır Zihinsel () Ortopedik () Görme () İşitme ()
Üstün Yetenekli () Özel Öğrenme Güçlüğü () Yaygın Gelişimsel Bozukluk () Diğer (.....
)
10. Özel gereksinime sahip çocuk/çocukların yaşları nedir?
11. Özel gereksinime sahip çocuk/çocukların cinsiyeti nedir? Kadın () Erkek ()
12. Evde özel gereksinimli çocuk/çocukların bakımından daha ağırlıklı kim sorumlu?
Anne () Baba () Anne-baba birlikte () Diğer aile büyükleri ()
13. Eşinizin ya da sizin özel gereksininiz var mı? Evet () Hayır ()
14. Gelir düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
Çok kötü () Kötü () Orta () İyi () Çok İyi ()
15. Özel gereksinimli çocuğun durumu ile ilgili destek almak için herhangi gruba üye misiniz? (Dernek,vakıf, vb.)
Evet () Hayır ()
16. Özel gereksinimli çocuğunuzun durumu ile ilgili yaşanan problemleri çözemediğinizde çocuğunuzun cezalandırdığınız oluyor mu?
Evet () Hayır ()
17. Özel gereksinimli çocuğunuzun bakımında çekirdek aileniz (eşiniz, çocuklarınız vb.) sizi destekliyor mu?
Evet () Hayır ()
18. Devletten maddi destek alıyor musunuz?
Evet () Hayır ()
19. Herhangi bir sağlık kuruluşundan tıbbi/sosyal destek alıyor musunuz?
Evet () Hayır ()

20. Evinizde çocuklarınıza ait oda var mı?

Her çocuğumun kendine ait odası var () Tüm çocuklarım için bir oda bulunmakta ()

Hayır çocuklarımmın odası yok ()

Sürekli Umut Ölçeği Türkçe Formu	Kesinlikle yanlış (1)	Çoğunlukla yanlış	Oldukça yanlış (4)	Biraz yanlış (5)	Biraz doğru (6)	Oldukça doğru (7)	Çoğunlukla doğru	Kesinlikle doğru (9)
1. Sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için pek çok yol düşünebilirim.								
2. Enerjik bir biçimde amaçlarıma ulaşmaya çalışırım.								
3. Çoğu zaman kendimi yorgun hissedirim.								
4. Bir problemin birçok çözüm yolu vardır.								
5. Tartışmalarda kolayca yenik düşerim.								
6. Hayatta önem verdiğim şeylere ulaşmak için pek çok yol düşünebilirim.								
7. Sağlığım için endişelenirim.								
8. Başkalarının ümitsizliğe kapıldığı durumlarda bile sorunu çözecek bir yol bulabileceğimi bilirim.								
9. Geçmiş yaşantılarım beni geleceğe iyi hazırladı.								
10. Hayatta oldukça başarılıyım.								
11. Genellikle endişelenecek bir şeyler bulurum								
12. Kendim için koyduğum hedeflere ulaşırım.								

Öznel Mutluluk Ölçeği

Genelde kendimi şu şekilde değerlendiririm:									
Çok mutlu değilim	1	2	3	4	5	6	7	Çok mutluyum	
Emsallerimle (akran) karşılaştırdığımda çoğuna göre kendimi şöyle değerlendiririm:									
Çok mutlu değilim	1	2	3	4	5	6	7	Çok mutluyum	
"Bazı insanlar genellikle çok mutludurlar, ne olup bittiğine aldırmaksızın her şeyden keyif alırlar." Böyle bir ifade sizi ne ölçüde tanımlamaktadır?									
Hiç uygun değil	1	2	3	4	5	6	7	Tamamen uygun	
"Bazı insanlar genellikle çok mutlu değildirler ve olmaları gerektiği kadar mutlu görünmezler." Böyle bir ifade sizi ne ölçüde tanımlamaktadır.									
Hiç uygun değil	1	2	3	4	5	6	7	Tamamen uygun	

Bu çalışmaya vermiş olduğunuz katkılardan dolayı teşekkürler.

Ek 2. Etik İzinler

Tayfun Doğan
 Pozitif Psikoloji

"Mutluluk, hayatı ustaca yaşamaktır"

 HAKKIMDA
  POZİTİF PSIKOLOJİ
  PSIKOLOJİK ÖLÇME ARAÇLARI
  AKADEMİK YAYINLAR
  VİDEOLAR
  İLETİŞİM

Buradasınız > Home > Psikolojik Ölçme Araçları

Psikolojik Ölçme Araçları

Uyarlamasını yaptığımız aşağıdaki ölçme araçlarını akademik araştırmalarınızda dilediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Ayrıca izin almanıza gerek yoktur. Aşağıdaki bağlantılara tıklayarak ölçgeği indirebilirsiniz. Telif hakları nedeniyle ölçeklerin makalelerini buraya koymıyorum. Onları da, yayınlanan dergilerin sayfalarından temin edebilirsiniz. Anlamadığınız bir nokta olursa, iletişim sayfamızdan sorularınızı iletebilirsiniz. (Psikolojik Ölçekler)

İyi çalışmalar dilerim.

- 1. OXFORD MUTLULUK ÖLÇEĞİ** – Doğan, T., ve Sapmaz, F. (2012). "Oxford Mutluluk Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özelliklerinin Üniversite Öğrencilerinde İncelenmesi" Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25, 297-304. [OxfordTürkçe](#)
- 2. OXFORD MUTLULUK ÖLÇEĞİ-KISA FORMU** – Doğan, T., ve Çotok, N. A. (2011). "Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4 (36), 165-172. [kisa.oxford.\(1\)](#)
- 3. ÖZNEL MUTLULUK ÖLÇEĞİ** – Doğan, T., ve Totan, T. (2013). Psychometric properties of Turkish version of the Subjective Happiness Scale. The Journal of Happiness & Well-Being, 1(1), 23-31. [Öznel Mutluluk Ölçeği](#)
- 4. KISA PSIKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ** – Doğan, T. (2015) [Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği](#)'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. The Journal of Happiness & Well-Being, 3(1), 93-102. [Psikolojik Sağlamlık Ölçeği](#)

Gezi Yazıları

Almanya Seyahat Notları
 Almanya Seyahat Notları
 Hep disipliniyle,
 gurbetçilerimizle, futbol

Endonezya Seyahat Notları
 Endonezya, Güneydoğu
 Asya'nın büyük ve kalabalık
 ülkesi. On...

Danimarka Seyahat Notları
 Danimarka Seyahat Notları
 "Gezmek yaşamaktır"
 demiş Danimarkalı H.C....

ÖZ GEÇMİŞ

